

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**Fonemātiskās uztveres sekmēšana 5 – 6 gadus veciem bērniem,
izmantojot dabas materiālus**

DIPLOMDARBS

Autors: **Inita Švāne**
Stud. apl. nr. is16083
Darba vadītājs: Mg. paed., Egija Laganovska

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Diplomdarba nosaukums: „Fonemātiskās uztveres sekmēšana 5 – 6 gadus veciem bērniem, izmantojot dabas materiālus”

Darba autore: Inita Švāne

Darba vadītāja: Mg. paed., Egija Laganovska

Diplomdarba mērķis: izziņāt fonemātiskās uztveres sekmēšanas iespējas 5 – 6 gadus veciem bērniem, izmantojot dabas materiālus.

Pētījuma hipotēze: fonemātiskā uztvere 5 – 6 gadus veciem bērniem pilnveidojas, ja:

- tiek izmantoti dabas materiāli logopēdiskajās nodarbībās;
- tiek ņemtas vērā bērna attīstības likumsakarības.

Darba autore teorētiskajā daļā apskata 5 – 6 gadus vecu bērnu vispārējo attīstību, runas un valodas attīstību, kā arī fonemātiskās uztveres sekmēšanas iespējas, izmantojot dabas materiālus logopēdiskajās nodarbībās.

Darba praktiskajā daļā darba autore veikusi koriģējoši attīstošo darbību bērniem fonemātiskās uztveres traucējumu mazināšanā. Izstrādāta un praktiski pārbaudīta eksperimentālo uzdevumu sistēma ar dabas materiāliem.

Pētījuma rezultātu analīze pierāda, ka koriģējoši attīstošā darbība ir sekmējusi bērnu fonemātiskās uztveres attīstību.

Darba noslēgumā sniegti ieteikumi logopēdiem.

Darba struktūra: 53 lappuses, 8 attēli, 3 tabulas, 15 pielikumi.

Atslēgas vārdi: fonemātiskā uztvere, 5 – 6 gadus veci bērni, pirmsskola, koriģējoši attīstošā darbība, dabas materiāli.

ANNOTATION

Title: Phonemic perception's encouragement for 5 – 6 year old children, using natural materials

Author: Inita Svane

Supervisor: Mg. paed., Egija Laganovska

Aim of study: to find out the possibilities of phonemic perception's encouragement for 5 – 6 years old children, using natural materials.

Research hypothesis: phonemic perception for 5 – 6 years old children are improved if:

- natural materials are used in speech therapy;
- individual identity of child's development is respected and taken into account.

In the theoretical part of the study, the author reviewed the general development of children aged 5 – 6 years, the development of speech and language, as well as opportunities of phonemic perception's encouragement using natural materials in speech therapy.

In the empirical part of the study, the author has taken activities to reduce children's phonemic perception disorders. System of experimental tasks with natural materials are developed and practically tested in the practical part of the study.

An analysis of the research results shows that used activities with natural materials have encouraged to the development of children's phonemic perception.

At the end of the work, recommendations for speech therapists are given.

Structure: 53 pages, 8 pictures, 3 tables, 15 attachments.

Key words: phonemic perception, 5 – 6 years old children, pre-school, corrective action, natural materials.

SATURS

IEVADS	5
1. 5 – 6 GADUS VECU BĒRNU ATTĪSTĪBAS RAKSTUROJUMS	8
2. FONEMĀTISKĀS UZTVERES BŪTĪBA, TĀS RAKSTUROJUMS	15
2.1. Bērna runas un valodas attīstības priekšnosacījumi un likumsakarības.....	15
2.2. Fonemātiskā uztvere un tās traucējumi 5 – 6 gadus veciem bērniem	19
3. DABAS MATERIĀLU IZMANTOŠANAS IESPĒJAS LOGOPĒDISKAJĀS NODARBĪBĀS	27
4. KORIGĒJOŠI ATTĪSTOŠĀ DARBĪBA BĒRNIEM AR FONEMĀTISKĀS UZTVERES TRAUCĒJUMIEM, IZMANTOJOT DABAS MATERIĀLUS	32
4.1. Pētījumā izmantotās metodes	32
4.2 Bērnu ar fonemātiskās uztveres traucējumiem sākotnējā izpēte	33
4.3. Korigējoši attīstošā darbība, izmantojot dabas materiālus.....	38
4.4. Pētījuma rezultātu apkopošana un analīze	43
IETEIKUMI	48
NOBEIGUMS	49
IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA	51
PIELIKUMI	54

IEVADS

Mūsu pasaule nav iedomājama bez skaņām. Bērns piedzimstot, mācās tās uztvert, saklausīt, atšķirt un izrunāt. Tā veidojas viņa pirmais izrunātais vārds, sākas garais dzimtās valodas apguves posms.

Cilvēku savstarpējā saziņā liela nozīme ir vārdam, jo mēs esam sabiedriskas būtnes un saskarsme ir mūsu dzīves būtiska sastāvdaļa. Ar runas palīdzību cilvēks izzina lietas, priekšmetus, parādības (Tomele, 2015).

Spēja nosaukt visu vārdā, kas redzams un neredzams, kā augstākais sazināšanās veids dota tikai cilvēkiem, un tas arī nosaka valodas augsto vietu sadzīvē, domāšanā, darbībā. To novērtējot, jāatzīst valodas, dzīvā vārda nozīmīgums un “jākopj kā īpaša Dieva dāvana” (Alekse, 2003, 4).

Valoda nav iedzimta, tā jāapgūst. Virknējot skaņas, veidojas vārds, tad teikums un sākas valodas apzināšanās ceļš. Valodas apguve visstraujāk notiek bērna pirmajos trīs dzīves gados. Tāpēc īpaši svarīgi, lai šajā dzīves posmā bērnam kā paraugs būtu laba, pareiza valoda. Pirmsskolas vecumposms ir laiks, kad tiek ielikts pamats bērna tālākajā attīstībā.

Tomēr mūsdienu straujās attīstības laikmets iezīmējas ar kādu negatīvu tendenci – jau pirmsskolas vecuma bērni arvien vairāk laika pavada pie televīzijas ekrāniem un datorspēlēs. Sāk zust sarunāšanās nozīmīgums cilvēku savstarpējā komunikācijā. Visā pasaulē un arī Latvijā bērni ar runas un valodas attīstības aizturi vai traucējumiem kļūst arvien vairāk. G. Tomele norāda, ka ir pierādītas sakarības starp valodas traucējumiem pirmsskolā un rakstu valodas traucējumiem skolā. Tāpēc īpaša uzmanība jāvelta korekcijas darbam pirmsskolas vecumā (Tomele, 2013).

Darba autore savā 20 darba gadu pieredzē pirmsskolā, veicot regulāras 5 – 6 gadus vecu bērnu runas un valodas pārbaudes, novērojusi, ka liela problēma ir tieši skaņu saklausīšana, izdalīšana vārdā. Lai to novērstu, ir jāpilnveido fonemātiskā uztvere, kas ir definēta kā īpaša galvas smadzeņu darbība fonēmu diferencēšanā un vārda skaņu struktūras analīzē (Volkova, 2008).

Valsts statistikas pārskatā sniegtie bērnu profilaktisko apskašu rezultāti „Par bērnu veselības stāvokli” liecina, ka Latvijā ir tendence palielināties bērnu skaitam, kuriem ir runas un valodas traucējumi. Kā liecina dati – 2015. gadā 6803 pirmsskolas vecuma bērni ar valodas traucējumiem, bet 2016. gadā 7121 pirmsskolēns ir ar valodas traucējumiem (Veselības ekonomikas centrs, 2017).

Runas attīstības aizkavēšanās bērniem ir cieši saistīta ar psihisko attīstību. Runa iespaido skaņas analīzes un sintēzes procesu – fonemātisko uztveri, kas tiek dēvēta arī par bērna otro

dzirdi. Bērns dzird skaņu anatomiski, bet nespēj izšķirt. Kā norāda S.Tūbele, tad fonemātiskās uztveres nepietiekama attīstība neapšaubāmi sagādās bērnam grūtības daudzās dzīves jomās, it īpaši uzsākot mācības skolā (Tūbele, 2008).

Lai attīstītu fonemātisko uztveri bērniem, svarīgi ir motivēt darboties ar aizrautību, nepieciešams dažādot uzdevumus, ieinteresēt, lai korekcijas darbs būtu sekmīgs. Darba autore pēta dabas materiālu izmantošanas iespējas 5 – 6 gadus vecu bērnu fonemātiskās uztveres pilnveidošanā. Kā norāda vairāki autori, dabas neatkārtojāmība, tās unikālais raksturs paver skolotājam logopēdam plašas iespējas darbā ar bērniem. Apkārtnes dabas skaņām ir liela nozīme bērna dzirdes priekšstatu veidošanā. Dabas materiāli rosina bērnu izziņas procesus, koncentrēšanās spējas, uzmanības noturību, nodrošina līdzsvarotu attīstību. Veidojas prasme analizēt skaņas, kas ir svarīgs priekšnoteikums fonemātiskās uztveres attīstībā (Brice, 2013, Šteinerts, 1995).

Darba tēma: fonemātiskās uztveres sekmēšana 5 – 6 gadus veciem bērniem, izmantojot dabas materiālus.

Pētījuma mērķis: izzināt fonemātiskās uztveres sekmēšanas iespējas 5 – 6 gadus veciem bērniem, izmantojot dabas materiālus.

Pētījuma objekts: fonemātiskās uztveres nepietiekama attīstība 5 – 6 gadus veciem bērniem.

Pētījuma priekšmets: dabas materiālu izmantošana fonemātiskās uztveres pilnveidošanai.

Hipotēze: fonemātiskā uztvere 5 – 6 gadus veciem bērniem pilnveidojas, ja:

- tiek izmantoti dabas materiāli logopēdiskajās nodarbībās;
- tiek ņemtas vērā bērna attīstības likumsakarības.

Pētījuma uzdevumi:

1. Izziņāt un analizēt zinātnisko literatūru par 5 – 6 gadus vecu bērnu attīstību veselumā un fonemātiskās uztveres attīstību.
2. Izpētīt teorētiskās nostādnes par dabas materiālu pielietojumu logopēdiskajās nodarbībās.
3. Veikt praktisko pētījumu par dabas materiālu izmantošanas iespējām 5 – 6 gadus vecu bērnu fonemātiskās uztveres sekmēšanā.
4. Analizēt pētījuma rezultātus.

Pētījuma metodes:

- Teorētiskā – zinātniskās literatūras analīze.
- Empīriskā – novērošana, anketēšana, dokumentu izpēte un bērnu logopēdiskā izpēte (akcentējot fonemātiskās uztveres pārbaudi), datu apstrāde.

Pētījuma bāze: pirmsskolas izglītības iestādes X grupas „Sprīdītis” 19 bērni, no kuriem pētījumā piedalās 6 bērni ar fonemātiskās uztveres traucējumiem.

Darba struktūra: diplomdarbs sastāv no ievada, 4 nodaļām, 6 apakšnodaļām, ieteikumiem, nobeiguma, secinājumiem, 52 izmantotās literatūras avotiem. Darba apjoms bez pielikumiem 53 lappuses, darbs papildināts ar 3 tabulām un 8 attēliem. Darbā ievietoti 15 pielikumi.

Norises laiks: no 2017. gada oktobra līdz 2018. gada aprīlim.

1. 5 – 6 GADUS VECU BĒRNU ATTĪSTĪBAS RAKSTUROJUMS

Pirmsskolas laiks ir ļoti nozīmīgs periods bērna dzīvē. Šajā vecumposmā bērna personības attīstība norit aktīvi apgūstot apkārtējo pasauli, uzvedību tajā, attieksmi pret to. Sāk veidoties sākotnējā vērtību izpratne. Pedagogam svarīgi apzināties, ka bērna attīstības būtība ir ietverta viņa attīstības veselumā (Lieģeniece, 1999). J. A. Komenskis ir uzsvēris nepieciešamību mācību un audzināšanas procesu organizēt tā, lai tiktu attīstīts bērna intelekts un tikumība, griba un fiziskā veselība, roku veiklība un jūtu kultūra vienlaikus (Komenskis, 1992).

5 – 7 gadu vecumā veidojas bērna personība, un šis ir noteicošais laiks bērna psihi procesa attīstībā (Svence, 1999). “Bērns pārvēršas apzinīgā personībā, kura izprot dabas un sabiedrības likumsakarības, kļūst par aktīvu apkārtējās pasaules veidotāju” (Golubina, 2007, 14). Katra konkrētā bērna attīstību ietekmē gan vides faktori, gan viņa dotumi, gan mijiedarbība ar apkārtējiem cilvēkiem. Pieaugušajiem ir jāsekmē bērna izziņas aktivitāte, jāattīsta fiziskās, intelektuālās un socializācijas prasmes, lai bērns sekmīgi sagatavotos mācībām skolā (Golubina, 2007).

Kognitīvā attīstība. Cilvēks jau kopš mazotnes sāk izziņāt pasauli. Un informācijas iegūšanu nodrošina kognitīvie (izziņas) procesi. Latīniski cognitio – izziņāšana (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 156). A. Vorobjovs norāda, ka pasaules uztvere cilvēkā notiek divos līmeņos – jutekliskajā (tiešajā) un vispārinātajā (pastarpinātajā). Jutekliskajā to nodrošina sajūtas un uztvere, bet vispārinātajā domāšana, runa un iztēle. Sākotnējo informāciju tālāk apstrādā domāšana un iztēle, kas cieši saistīta ar uzmanību un atmiņu. Visi izziņas procesi ir savstarpēji saistīti un papildina viens otru nodrošinot to funkcionalitāti (Vorobjovs, 2000).

Jutekliskā izziņāšana ir loģiskās izziņāšanas (domāšana, iztēle) pamats, tāpēc sensorā attīstība virza bērna domāšanas, iztēles un intelektuālo attīstību (Makarevičs, 2008). Jo vairāk bērnam būs iespēju izziņāt apkārtējo pasauli praktiski pētīt, izmēģinot, pārdzīvojot, jo sekmīgāk pilnveidosies domāšanas operācijas, prasme izteikt savu viedokli, pamatot to.

Kognitīvās darbības pamatā ir informācijas **uztvere**, tāpēc īpaši svarīgi ir pasaules izziņāšanā iesaistīt iespējami visas maņas. Bērniem 4 – 7 gadu vecumā norisinās pāreja no atdarināšanas un refleksijas uz loģisko spriestspēju. Notiek smadzeņu šūnu nobriešana, centrālās nervu sistēmas izmaiņas. Atsaucoties uz Ž. Piažē secinājumiem, G. Svence raksta, ka 5 gadu vecumā bērni spēj izdalīt tikai vienu galveno pazīmi no vairākām, atšķirt vienas krāsas vairākas nianses. Telpas uztveres attīstībā liela nozīme ir gan sensoriem priekšstatiem, gan vārdiskajam apzīmējumam. Bērniem šajā vecumā vēl grūti izprast laika uztveri. Tikai pamazām tiek saistīts abstraktais ar reālo izpratni (Svence, 1999).

V. Makarevičs norāda, ka 5 gadīgs bērns ir spējīgs 7 – 8 minūtes aplūkot priekšmetu, ja saglabājas interese par to. Pieaug zinātkāre, uztveres mērķtiecība un novērošanas spējas, kas ļauj bērnam lēnām sākt izprast cēloņsakarības. Veidojas saikne starp uztveri, runu, domāšanu, jo visi kognitīvie procesi attīstās mijiedarbojoties (Makarevičs, 2008).

Balstoties uz iepriekšminēto autoru atzinumiem, darba autore secina, ka uztveres attīstību 5 – 6 gadus veciem bērniem raksturo šādas prasmes un iemaņas:

- izšķirt priekšmetu formas un krāsas,
- salīdzināt priekšmetu īpašības,
- saskatīt priekšmetu kopīgās un atšķirīgās pazīmes, izdalot galveno,
- noteikt priekšmetu savstarpējās telpiskās attiecības (piemēram, augstāk, zemāk, pa labi, pa kreisi),
- telpas un laika uztvere,
- noteikt priekšmeta atrašanās vietu pēc vārdiska apzīmējuma,
- spēj izmantot zināšanas jaunā situācijā.

Fonemātiskās uztveres un skaņu izrunas traucējumi var veicināt izziņas darbības kavēšanu (Miltiņa, 2017).

Piecgadīga bērna **domāšana** vairāk ir saistīta ar kādu konkrētu situāciju, mazāk ar loģiskiem spriedumiem. Tomēr jau sāk iezīmēties cēloņsakarību izpratne. Bērna domāšanā pietrūkst loģikas, viņi vēl nevar novērtēt priekšmetus veselumā, spēj uztvert vienu būtiskāko īpašību no sava redzes punkta (Geske, 2005, Makarevičs, 2008).

Loģiskā domāšana bērniem attīstās pamazām, tas notiek kļūdu un mēģinājumu rezultātā. Tāpēc šo periodu dēvē par “kāpēcīšu” periodu. Bērni daudz jautā, saņem atbildes un sāk izprast lietu un parādību cēloņsakarības (Svence, 1999).

V. Golubina norāda, ka Ž. Piažē pētījumi izdala vairākas nozīmīgas domāšanas stadijas:

- 1) praktiskā domāšana, kas raksturīga bērniem no 1,5 līdz 4 gadu vecumam. Tā rodas praktiskas darbošanās rezultātā;
- 2) uzskatāmi tēlainā domāšana, kas raksturīga bērniem no 4 līdz 7 gadiem. Šajā vecumā bērni spēj analizēt, ja viņi redz lietas. Pamatā ir sajūtas un uztveres tēli;
- 3) jēdzieniski tēlainā vai abstraktā domāšana veidojas bērniem pamazām no 6 gadu vecuma. Tās pamatā ir spēja analizēt un spriest, neredzot pašu priekšmetu vai objektu. Te liela nozīme ir iztēlei (Golubina, 2007).

A. Vorobjovs raksta, ka pēc Ž. Piažē bērnu vecumposmu attīstības stadijām, 5 – 6 gadus vecu bērnu attīstība atbilst pirmsoperāciju stadijai. To raksturo bērna domāšanas īpatnības. Eksperimentā ar plastilīna lodīti, kura sākumā ir apaļa, tad saplacināta,

bērniem ir grūti uztvert masas saglabāšanās likumu. Tomēr bērni šajā vecumā to sāk izprast, jo spēj analizēt priekšmetus, ja tos redz. Viņiem raksturīga uzskatāmi tēlainā domāšana (Vorobjovs, 2000). Tātad svarīgi, lai informācijas uztvere bērniem tiktu nodrošināta caur iespējami vairākām maņām.

Bērns šajā vecumā:

- klasificē lietas pēc noteiktām pazīmēm,
- iemācās plānot savu darbību,
- sagrieztu attēlu saliek no 5 līdz 6 daļām, kļūdas pamana paši,
- mācās meklēt loģiskās kopsakarības starp informācijas vienībām.

Tomēr visi iepriekš minētie autori norāda, ka katra cilvēka domāšanas procesam var būt individuālas īpatnības.

Attīstot bērna domāšanas procesus pirmsskolā, nedrīkst aizmirst par atbilstošām mācību metodēm, jo loģiskā domāšana jāveido uz labi attīstītas konkrēti tēlainās domāšanas pamata (Golubina, 2007).

Domāšana ir cieši saistīta ar **runas attīstību**. Ar runas palīdzību ir iespējama apkārtējās pasaules atspoguļošana. Bērna runas attīstība pirmsskolas vecumā pāriet jaunā kvalitātē. Pieaug vārdu krājums līdz 4000 vārdiem, rodas jauno jēdzienu izpratne, bērni apgūst runas leksiskās un gramatiskās nozīmes. Runas attīstība sekmē un izmaina bērna attiecības ar apkārtējiem. Tā attīstās no egocentriskās uz dialoga, bērni mācās izprast cita cilvēka domas (Svence, 1999, Vorobjovs, 2000).

Ap piecu gadu vecumu veidojas gan iekšējā runa, gan ārējā runa. Lielākā daļa bērnu, ja nav novērojami runas un valodas traucējumi, iemācās runāt fonētiski un gramatiski pareizi, mācās pamatot, aizstāvēt savas domas, izteikt secinājumus (Lieģeniece, Nazarova, 1999, Svence, 1999).

Nereti kritiska attieksme pret savu runas nepilnību rada bērņā vēlmi izvairīties no runāšanas saskarsmē, noslēgties sevī, pat neirotikas bailes izteikties (Miltiņa, 2017).

Arī **iztēles** attīstīšana pirmsskolas vecuma bērniem ir svarīga, jo tai ir liela nozīme abstraktās domāšanas sagatavošanā. Iztēle parasti apsteidz domāšanu, jo bērns vēl neprot visu loģiski un secīgi analizēt, bet savā iztēlē jau var saskatīt iedomāto tēlu (Vorobjovs, 2000). Iztēle ir vislabāk attīstītais izziņas process bērniem.

Iztēle un domāšana attīstās mijiedarbojoties. Iztēle papildina un konkretizē domāšanas uzdevumu risināšanas procesus. Biežāk bērni nerada jaunus fantastiskus tēlus, bet pārveido jau pazīstamus (Makarevičs, 2008).

Ar iztēli saistās bērnu zīmējumi. Visvairāk bērni zīmē 4 – 5 gadu vecumā. Svarīgi ir pieaugušajam neiejaukties šajā procesā, tad bērnu zīmējumi atspoguļos viņa emocionālo noskaņojumu (Svence, 1999).

Kopumā var secināt, ka 5 – 6 gadus veciem bērniem:

- iztēle ir bagāta,
- veidojas spēja iejusties citā tēlā,
- iztēle darbojas ar tēlu, priekšstatu un asociāciju ķēdēm,
- tai ir nozīme abstraktās domāšanas attīstībā.

Atmiņa ir izziņas process, kas ietver sevī agrāk uztvertā, pārdzīvotā iegaumēšanu, saglabāšanu un vēlāku atpazīšanu. Pateicoties atmiņai cilvēks spēj raudzīties pagātnē, tagadnē un nākotnē. Ar atmiņas palīdzību tiek uzkrātas zināšanas un izmantotas pēc vajadzības. Atmiņa ievērojamā mērā ir atkarīga no augstākās nervu sistēmas darbības īpatnībām (Liepiņa, 2013).

Bērniem 5 – 6 gadu vecumā atmiņa attīstās no netīšās iegaumēšanas uz tīšo iegaumēšanu. Tas notiek līdz ar paškontroles līmeni, spēju iegaumēt un reproducēt informāciju. Svarīgi ir bērnu nenoslogot ar mehānisku dzejoļu mācīšanos, bet attīstīt loģiskās atmiņas veidošanos, kas sekmētu lietu un parādību būtības izpratni (Golubina, 2007).

Strādājot pirmsskolā, darba autore novērojusi, ka bērni labāk atceras to, kas saistīts emocijām un personisku pārdzīvojumu, bet mehāniski iegaumēt nespēj, vai spēj tikai daļēji.

Psihologijā izšķir tēlaino, verbāli loģisko, motorisko un emocionālo atmiņu. A. Vorobjovs norāda, ka atmiņa iezīmējas kā ļoti individuāla katram cilvēkam, bet to var attīstīt, trenēt. Individuālās atšķirības nosaka fakts, ka pārsvarā dominē kāds no atmiņas veidiem, piemēram, redzes, dzirdes, vārdiski loģiskā (Vorobjovs, 2000).

Apkopojot autoru teikto, var secināt, ka bērniem 5 – 6 gadu vecumā dominē netīšā tēlainā atmiņa, bet ir laba arī mehāniskā atmiņa. Loģiskā sāk attīstīties uz asociācijām. Noteiktu informāciju spēj saglabāt un izmantot noteiktā laikā, secībā un vietā. Tomēr bērna atmiņā var saglabāties mazāk nozīmīga informācija, bet svarīgāko bērns var aizmirst. Liela nozīme ir kustību atmiņas attīstībai, lai bērns kļūtu patstāvīgāks un apgūtu visas sociālās un kultūrhigiēniskās prasmes, kā piemēram, pogāt, šņorēt, siet, pīt, griezt, rakstīt. Sagatavotos skolas gaitu uzsākšanai (Golubina, 2007, Svence, 1999, Vorobjovs, 2000).

Bērniem ar fonemātiskās uztveres un skaņu izrunas traucējumiem ir vērojama iegaumēšanas apjoma samazināšanās. Bērniem ir nepieciešams ilgāks laiks, lai iegaumētu konkrēto uzdevumu, saglabātu to atmiņā. Vērojamas reproducēšanas kļūdas, kuru iemesli ir uzmanības un fonemātiskās uztveres nepietiekamība (Miltiņa, 2017).

Vislabāk bērns spēj atcerēties to, kas ir interesants. Tāpēc var teikt, ka atmiņa ir cieši saistīta ar **uzmanību**. Uzmanība ir visu psihisko procesu pamats, tas ir cilvēka apziņas

stāvoklis, kas izpaužas spējā koncentrēties. Tā ir atkarīga no nervu sistēmas tipa un cilvēka temperamenta, gribas kvalitātes, fiziskā un emocionālā stāvokļa, kā arī iemaņām socializācijas procesā (Svence, 1999).

Bērniem uzmanība veidojas un attīstās darbojoties. Pirmsskolas vecuma bērniem raksturīga netīša uzmanība, ko rada dažādi spilgti kairinātāji, piemēram, skaļums, spilgtums. Bet 5 gadīgiem bērniem jau pamazām attīstās tīša uzmanība. A. Vorobjovs to saista ar gribas piepūli, ar mērķtiecīgumu veikt noteiktu darbību. To veicina spēles pēc noteikumiem, konstruēšana. Spēja koncentrēties nepieciešama lasīt un rakstīt prasmju apguves procesā. Pretējs process uzmanībai ir izklaidība. To bieži veicina uzdevumi, kas ir par grūtu vai par vieglu, nogurums, vai nervu procesu vājums. “ No cilvēka spējas koncentrēt uzmanību, lielā mērā ir atkarīgas viņa veiksmes un neveiksmes ” (Vorobjovs, 2000, 123).

5 – 6 gadus vecu bērnu uzmanības raksturojums, pamatojoties uz autoru teikto:

- uzmanība ir netīša, bet pamazām kļūst tīša,
- cieši saistīta ar interesi,
- uzmanības noturīgums ir līdz 10 minūtēm, bet bērni ir spējīgi ilgstoši nodoties vienam darbības veidam, novēršoties no visām traucējošajām ietekmēm, ja saglabājas interese,
- uzmanība ir cieši saistīta ar gribas kvalitāti, paškontroles prasmēm un iemaņām socializācijas procesā.

Bez uzmanības noturēšanas nav iespējama nevienas jaunas prasmes apgūšana tās sākumposmā. Tas attiecas arī uz fonemātisko priekšstatu veidošanās posmu, skaņu analīzes un sintēzes procesiem (Līdaka, 2016). Bērniem ar fonētiski fonemātiskiem traucējumiem ir grūtāk koncentrēties.

Uzmanība ir priekšnosacījums jebkuras darbības veikšanai, it īpaši mācīšanās procesam.

Apkopojot teorētiskās nostādnes par bērna kognitīvo attīstību 5 – 6 gadu vecumā, autore secina, ka šajā vecumposmā vai nu nostiprinās bērna iniciatīva, vai parādās vainas apziņa, izpratni nosaka uztveres spējas, valodai ir sociāla un egocentriska funkcija, ļoti svarīga ir bērna izziņas spēju mērķtiecīga vadība (Lieģeniece, 1999, Piažē, 1999, Svence, 1999).

Fiziskā attīstība. Bērna garīgā attīstība un fiziskā attīstība norit ciešā saistībā. To ietekmē dažādi faktori, kā piemēram, iedzimtība, sociālā vide un daba. I. Puškarevs un A. Golubeva uzsver, ka bērna attīstība un veselība ir atkarīga no dzīvesveida ģimenē. Jāievēro veseluma princips gan cilvēka personības izaugsmē, gan veselības attīstības veicināšanā (Puškarevs, Golubeva, 1999).

Visintensīvāk bērns aug 1 gada laikā, bet 5 – 7 gadu periods ir stiepšanās laiks, kad bērns izaug vidēji par 6 – 8 cm gadā. Palielinās roku un kāju garums, intensīvi attīstās ekstremitāšu muskuļi, ir noformējušies visi normālie mugurkaula liekumi. Izkrīt pirmie piena zobi un

parādās patstāvīgie. Kaula zobu parādīšanās ir signāls bērna apmācības sākumam. 5 – 6 gadu vecumā muskuļu spēks zēniem un meitenēm ir vienāds, bet no 7 gadu vecuma zēni pārspēj meitenes (Geske, 2005).

Nepārtrauktajā augšanas un attīstības procesā izmainās bērna ķermeņa izmēri, pilnveidojas visi orgāni un to funkcijas. Lai attīstība noritētu pilnvērtīgi, nozīmīga loma ir tieši bērna fiziskajām aktivitātēm, dienas režīma ievērošanai. “Fiziski labi attīstītam cilvēkam ir daudz lielākas garīgā darba potences” (Puškarevs, Golubeva, 1999, 55). Pieaugušajam svarīgi ir atcerēties, ka šajā vecumā bērna kustību aktivitāte ir dabiska, to nedrīkst ierobežot. Jānodrošina, ka darbības veidi visas dienas garumā tiek mainīti, lai bērniem ir iespējas aktīvi kustēties.

Aktīvi darbojoties bērns kļūst emocionāli līdzsvarotāks, jo kustības aktivizē svarīgāko iekšējo orgānu funkcijas, stimulē sirds un asinsvadu, plaušu, centrālas nervu sistēmas attīstību, veicina labvēlīgu fizioloģisko procesu noriti organismā. Liela loma ir kustību koordinācijas pilnveidošanai, spējai veikt sarežģītas kustības, kā piemēram, balansēt uz vienas kājas, rāpties pa stieņiem, lēkt uz vienas kājas, mest un ņert bumbu (Ļešņičija, 2011).

V. Golubina atzīmē, ka šajā vecumosmā pilnveidojas acu roku koordinācija, iemaņas koncentrēt skatienu uz sīkām lietām, bet acu attīstīšanās vēl nav beigusies. Svarīgs ir apgaismojums un pareiza sēdēšanas poza. Organizējot nodarbības, jāņem vērā, ka bērna organisms vēl nav nobriedis, ir jāstimulē pareizas stājas veidošanās, nedrīkst pieļaut pārslodzes (Golubina, 2007).

Būtiska sīkās motorikas attīstība, kas 5 gadīgiem bērniem attīstās gausāk. Jāveic rokas un pirkstu, kā arī delnas muskulatūras vingrināšana. Lai veidotos noturīgas iemaņas, nepieciešami regulāri, bērnu spējām atbilstoši vingrinājumi, lai nostiprinātu apgūto (Golubina, 2007).

Radot bērniem lielākas iespējas nodarboties ar fiziskajām aktivitātēm, tiks paaugstināta vispārējā aktivitāte. I. Pučure rokasgrāmatā skolotājiem rakstā „5 – 6 gadus vecu bērnu fiziskās aktivitātes” iesaka dzejoļu, burtu un matemātisko priekšstatu apgūvē izmantot kustības, jo bērnu pasaules uztverē liela loma ir arī kustību pieredzei. Tādējādi rotaļīgi un viegli mācoties, bērns apmierina savas vajadzības pēc aktivitātes, trenē atmiņu, attīsta runu. Bērna fizisko un garīgo spēju līdzsvarotība ir bērna veselības pamatā (Kaņepēja, Lieģeniece, Černova u.c., 2003).

Sociālā un emocionālā attīstība. Katrs bērns pasaulē nāk kā indivīds, un tikai pamazām attīstības un socializācijas procesā izveidojas par personību. Sāk veidoties attieksmes pret sevi, apkārtējiem un sabiedrību. Sociālā un emocionālā attīstība ir cieši saistītas, jo bērnam socializējoties rodas emocijas. Pieaug vēlēšanās būt patstāvīgam un neatkarīgam.

Savas sociālās vajadzības bērns spēj realizēt tikai kontaktējoties ar citiem bērniem un pieaugušajiem. Bērnam sāk noformulēties tādas rakstura īpašības, kā piemēram, iniciatīva,

mērķtiecība, savaldība, draudzīgums, līdzjūtība. Ja bērns piedzīvo neapmierinātību saskarsmē ar vecākiem un vienaudžiem, rodas negatīvisms, agresivitāte, nošķirtība un pat bailes (Makarevičs, 2008, Svence, 1999). Saskarsmes vajadzību apmierināšana ir ļoti nozīmīga, tā ir bērna attīstības virzītājspēks (Vigotskis, 2002). Savstarpējās rotaļās pirmsskolā bērni mācās dalīties ar rotaļlietām, veidot saskarsmes un sadarbības prasmes, balstītas tikumiskajā domāšanā, veidot pozitīvu attieksmi pret sevi, ģimeni, dzīves vietu, valsti.

5 – 6 gadus vecus bērnus raksturo liela emocionalitāte, raksturīgas vienlaicīgi pretējas emocionālās izpausmes. Bērni var ātri sadusmoties un atkal būt draudzīgi, var zaudēt paškontroli un būt izpalīdzīgi. Bērni ir lepni par paveikto darbu un ieinteresēti apgūt jaunas lietas, sāk parādīties konflikta risināšanas spējas (Lendija, Ozola, 2004).

Emocijas ietekmē ne tikai bērna pašsajūtu, bet arī stāju un kustības. Prieku, bailes vai nomāktību var saskatīt bērna stājā (Ļesņičija, 2011).

Sociālā attīstība sevī ietver prasmi darboties kolektīvā, attieksmi pret apkārtējiem cilvēkiem un lietām, prasmi izteikt viedokli, uzklaut citu teikto, patstāvīgi izvēlēties nodarbošanos. Šīs prasmes bērns apgūst, ejot sabiedrībā. Būtiski ir gūt pieredzi un spēt to izmantot dažādās dzīves situācijās (Kaņepēja, Lieģeniece, Černova u.c., 2003).

5 – 6 gadu vecumā bērniem par saskarsmes motivācijas pamatu kļūst vajadzība gūt vērtējumu, panākumus, vēlme sacensties ar vienaudžiem. Ir izveidojusies prasme patstāvīgi darboties, veidojas pienākuma un atbildības izjūta (Tūbele, Landra, Šūmane, u.c., 2013).

Apkopojot autoru teikto, var secināt, ka sociālo prasmju apguve ir būtisks rādītājs bērnu sagatavotībai mācībām skolā, prasmei patstāvīgi orientēties nepazīstamās situācijās, lūgt palīdzību, ja nepieciešams.

Rezumējot dažādu autoru viedokļus par 5 – 6 gadus vecu bērnu attīstību veselumā, var secināt, ka bērniem uzmanība pamazām kļūst tīša, atmiņa attīstās no netīšās uz tīšo iegaumēšanu, kļūdu un izmēģinājumu rezultātā sāk attīstīties loģiskā domāšana. Rodas vēlēšanās apliecināt sevi darbībā, ir nestabila robeža starp dusmām un līdzjūtību. Svarīgi ir apzināties, ka tomēr katrs bērns ir individuāls, katram ir savs attīstības temps un īpatnības.

Nākamajā nodaļā darba autore apskatīs 5 – 6 gadus vecu bērnu fonemātiskās uztveres būtību. Dažādu autoru skatījumā analizēs bērnu runas un valodas attīstības likumsakarības.

2. FONEMĀTISKĀS UZTVERES BŪTĪBA, TĀS RAKSTUROJUMS

2.1. Bērna runas un valodas attīstības priekšnosacījumi un likumsakarības

Runa un valoda ir cieši saistītas. Tās nav iespējams vienu no otras nošķirt. Bērna runas un valodas attīstības līmenis ir ļoti svarīgs komponents bērna vispārīgajā attīstībā, tas nosaka bērna gatavību skolai (Tūbele, 2002). Arī savstarpējās saziņas un saskarsmes kvalitāte ir atkarīga no runas un valodas prasmēm, kas raksturīga tikai cilvēkam. Valoda kā sazināšanās līdzeklis ir veicinājusi sabiedrības izveidošanos, nodrošina tās pastāvēšanu un tālāku attīstību. Tā ir cilvēces attīstības rezultāts, paaudžu un laikmetu veidojums, kas joprojām attīstās. Sazināšanās ir valodas pamatzdevums (Kļaviņa, 1997).

D. Lieģeniece un I. Nazarova atsaucoties uz pedagoģisko vārdnīcu, skaidro, ka valoda ir spēks, kas attīsta intelektu, veido saikni starp cilvēku un apkārtni. Valoda ir jebkura fiziskas dabas zīmju sistēma, kas izpilda izziņas un komunikatīvo funkciju cilvēka darbības procesā. Runa ir īstenības pastarpinātas izziņas forma, tās atspoguļojums ar dzimtās valodas starpniecību (Lieģeniece, Nazarova, 1999).

I. Miltiņas grāmatā "Skaņu izrunas traucējumi" tiek minētas runas kā valodas sistēmas realizētās vairākas funkcijas:

- komunikatīvā funkcija – vēlmju izteikšanai, mīlestības apliecināšanai, notikumu un savas attieksmes raksturošana,
- socializācijas funkcija – saskarsmes un komunikāciju veidošanai, spējai iekļauties sabiedrībā,
- jēdzienu šķirkļa funkcija – ļauj pasauli skatīt simboliskā, abstraktā formā, izprast vispārinājumus,
- pieredzes jēdzieniskā funkcija – slēdzienu un secinājumu veidošanai, izpaužas caur domāšanas operācijām (analīzi un sintēzi) (Miltiņa, 2005).

Arī G. Tomele norāda, ka bērna runas funkcijas ir cieši saistītas ar bērna darbības veidu. Tās atbilst bērna kognitīvajām un emocionālajām vajadzībām katrā viņa attīstības posmā (Tomele, 2015). Ar runas un valodas palīdzību bērns spēj paust savas vajadzības, nodot zināšanas, uzkrāt jaunas, socializēties.

S. Kļaviņa skaidro, ka valoda ir artikulētu skanisku zīmju sistēma, kas radusies un attīstījusies līdz ar cilvēku un sabiedrību, lai veiktu savus uzdevumus. Izdala vairākus valodas uzdevumus:

- esamības atspoguļošana un izziņa,
- domu, jūtu, gribas izteikšana,

- sazināšanās,
- ietekmēšana,
- kultūras veidošana, apgūšana (Kļaviņa, 1997).

Bērnā attīstoties, attīstās arī runāšanas prasmes. Šis posms sākas jau pirms bērna piedzimšanas. Ja topošā māmiņa apzināti sarunājas ar savu vēl nedzimušo mazuli, un turpina to darīt pēc piedzimšanas, bērnam tiek nodrošināta laba augsne savlaicīgai valodas attīstībai. Bet jāatceras, ka runas attīstība var būt pakļauta dažādiem bioloģiska un sociāla rakstura traucējumiem. Svarīgi, lai visi, kurus bērns uzskata par atdarināšanas vērtu paraugu, runātu pareizi un skaidri, jo bērns pārņem savā runā gan pareizo, gan nepilnības (Alekse, 2003). Bērna runa veidojas pieaugušo valodas ietekmē, un tā lielā mērā ir atkarīga no pilnvērtīgas valodas vides, pietiekošas runas prakses, audzināšanas un mācībām, kā arī bērna psihofiziskās veselības (Lubļinska, 1967). Savukārt I. Elnebija uzsver, ka noteicošais faktors bērna runas attīstībā ir emocionālais klimats, kurā bērns dzīvo. Norādot, ka pieaugušo pienākums ir nodrošināt pozitīvi emocionālu gaisotni valodas apguvei jau agrā bērnībā (Elnebija, 1992).

Bērna patstāvīgā darbība ir pasaules izzināšanas veids. Pieaugušajiem tā jāatbalsta, nesteidzinot. Bērns, saskaroties ar pirmajām skaņām, atkārto tās, sākas skaņu pasaules uztvere, kas ir runas un valodas attīstības pamatā (Kaņepēja, Lieģeniece, Černova u. c. 2003).

Aizkavējusies runa rada traucējumus dažādos psihiskos procesos un negatīvi ietekmē bērna raksturu un uzvedību. Arī L. Vigotskis norāda, ka pilnvērtīgai psiķes attīstībai svarīga ir savlaicīga un pareiza valodas apguve (Vigotskis, 2002).

Runas apguves process bērniem ir ilgstošs un nevienmērīgs. M. Montesori pedagoģijā agrās bērnības periods tiek minēts kā sensitīvākais valodas attīstībai. Bērns mācās runāt klausoties un daudzveidīgi darbojoties. Šis periods iestājas pirms bērnā uzsāk runāt vai staigāt (Prudņikova, 2004). “Bērns piedzimst ar runāšanai pielāgotu runas aparātu. Pastāv ģenētiski izveidots mehānisms, kas ļauj uztvert valodas zīmes, tās producēt un pareizi lietot”, norāda I. Miltiņa (Miltiņa, 2005).

Latviešu literārajā valodā ir 48 skaņas:

- 12 patskaņi;
- 10 divskaņi;
- 26 līdzskaņi (Laua, 1997).

Patskanis ir skaņa, kuras artikulācijā runas orgāni ieņem noteiktu stāvokli, un gaisa plūsma mutes dobumā nesastop šķēršļus, bet, izrunājot līdzskaņus, gaisa plūsma sastop šķērslī. Vairums bērnu valodas skaņu izrunā normu sasniedz 4 – 5 gadu vecumā (Miltiņa, 2005).

Ja tiek radīti visi priekšnoteikumi bērna valodas sekmīgai attīstībai, tad bērns valodu apgūst dinamiski izejot cauri vairākiem periodiem.

Viss sākas ar gugināšanas periodu, kas ir 2 – 3 mēnešu vecumā, lalināšanas periods 4 – 8 mēnešu vecumā. Pirmās zilbes atdarina ap 10 mēnešu vecumu, bet pirmie vārdiņi gada vecumā. Kā norāda I. Miltiņa, šis ir pirmais skaņu apguves posms (gugināšana un lalināšana), kad veidojas pirmsvalodas runa. Otrajā skaņu apguves sākumposmā (pēc 1,3 gadu vecuma) sāk veidoties patstāvīgā runa. Pieaug vārdu krājums, bērns sāk veidot divu vārdu kombinācijas, un pēc divu gadu vecuma jau runā garākiem izteicieniem, bet trīs gadu vecumā runu veido teikumi (Miltiņa, 2005).

Trešajā dzīves gadā notiek kvalitatīvas izmaiņas bērna valodas attīstībā. Veidojas apzināta savas runas izpratne, sākas valodas gramatisko iemaņu apguve, strauji pieaug runas aktivitāte. Četru, vēlākais piecu gadu vecumā bērns runā tekoši, skaidri, ar garām un diezgan sarežģītām teikuma kopām. Lai bērns varētu sākt mācīties lasīt un rakstīt, ir nepieciešams pamats – pilnvērtīga runas un valodas attīstība (Lieģeniece, Nazarova 1999). Lai bērns spētu izteikt savas domas, stāstīt par to, ko piedzīvojis, ir jābūt bērna pieredzē pietiekamam vārdu krājumam, jāzina lietu un parādību nosaukumi. Te liela nozīme ir labam runas paraugam.

Sāk attīstīties iekšējā runa, tā mainās no egocentriskās uz dialoga, konteksta runu (Vigotskis, 2002). Pedagogam jāatceras, ka bērnam šajā periodā var rasties pārāk liela slodze. Lai atvieglotu šo procesu, bērna attīstībai jānotiek kopveselumā, nedrīkst izvirzīt pārāk augstas vai pārāk zemas prasības. Jānodrošina labvēlīga emocionālā gaisotne (Hadaņonoka, Hadaņonoka, Staļģe u.c., 2000).

Gan D. Lieģeniece un I. Nazarova, gan arī Ļ. Vigotskis atklāj Ž. Piažē uzskatus, ka bērna agrīnā runa ir nevis komunikatīva, bet ekscentriskā. Tā saglabājas aptuveni līdz 7 gadu vecumam. Bērns necenšas pieņemt cita viedokli. Bērns domā un runā egocentriski, jo vēl nav stingri iedibinājusies sociālā dzīve. Vēlāk jau runa kļūst socializēta, notiek mijiedarbība starp bērnu un citu personu. Notiek domu apmaiņa, izteikts lūgums, pavēles, draudi, kritika (Lieģeniece, Nazarova 1999, Vigotskis, 2002).

Autores K. Smita un L. Strika ir apkopojušas valodas normālās attīstības kritērijus, kuri atspoguļoti 2.1.1. tabulā (Smita, Strika, 1998).

2.1.1 tabula

Valodas normālās attīstības kritēriji (Smita, Strika, 1998, 321 – 322)

Vecums	Receptīvā valoda	Ekspresīvā valoda
5 gadi	Saprot 2500 – 2800 vārdu, Izpilda sarežģītus, trīsdaļīgus norādījumus, Pazīst atskaņas, Pazīst galvenās krāsas, Saprot jēdzienus <i>smags/viegls, skaļš/kluss, garš/īss</i> .	Nosauc vairākas krāsas, Atbild uz vienkāršiem jautājumiem “Kad?”, “cik bieži?”, “Cik ilgi?”, Jautā par vārdu nozīmi, Pareizi izstāsta garu stāstu, Saskaita 10 objektus, Var nosaukt pirmo, vidējo un pēdējo objektu virknē, Lieto darbības vārdu nākotnes formā, Saskaņo īpašības vārdus un lietvārdus, Atvasina lietvārdus ar “-tājs”.
6 gadi	Saprot 13 000 vārdu, Saprot pretstatus <i>(ātri/lēni vienāds/atšķirīgs vakar/šodien vairāk/mazāk daudz/maz pirms/pēc)</i> , Saprot skaitļu jēdzienus līdz 10, Pazīst naudas monētas, Parāda pusi, veselo; labo un kreiso pusi, Sakārto objektus pēc to formas vai krāsas.	Var atbildēt uz jautājumiem "kas būtu, ja...", Saskaita 12 objektus, Iemācās skaitīt līdz 30, Nosauc visus alfabēta burtus, Raksturo objektu līdzīgās un atšķirīgās īpašības, Raksturo novietojumu vai virzienu "caur", "projām", "pretī", "pāri", Nosauc objektu stāvokli: "pirmais", "otrais", "trešais", Secīgi nosauc nedēļas dienas, Sāk lietot apstākļa vārdus ("lēnām"), Skaidri izrunā [f].

Tabulā 2.1.1. redzams, ka bērni šajā vecumā sāk izprast abstraktos jēdzienus, strauji palielinās saprotamo vārdu skaits, pieaug vārdu krājums, tātad attīstās verbālā domāšana.

Lai bērna valodas attīstība noritētu veiksmīgi, pieaugušajiem ir jārada atbilstoša vide, kura būtu izziņas rosinoša, ar bērnu daudz jārunā, jāuzklausā, jālasa pasakas un stāsti, kā arī jārūpējas par vispārēju harmonisku bērna attīstību. Jāseko līdzi, vai bērnam nerodas kādi runas un valodas traucējumi, kurus novērst palīdz tikai logopēds. Kā norāda I. Miltiņa, runas nepilnības var būt

gan individuālo, gan sociālo, gan patoloģisko attīstības īpatnību dēļ. Minētos traucējumus veicina gan fiziskās dzirdes pazemināšanās, gan artikulācijas aparāta uzbūves un funkcionēšanas traucējumi, gan nepietiekama uzmanības pievēršana bērna runai, gan arī fonemātiskās uztveres mazattīstība (Miltiņa, 2005).

Un, ņemot vērā, ka darba tēma ir saistīta ar fonemātiskās uztveres sekmēšanu bērniem, kas ir ļoti nozīmīga skaņu diferencēšanas procesā, darba autore nākamajā nodaļā apskatīs fonemātiskās uztveres būtību un attīstības traucējumus 5 – 6 gadus veciem bērniem.

2.2. Fonemātiskā uztvere un tās traucējumi 5 – 6 gadus veciem bērniem

„Cilvēka balss ir skaņu kopums, ko veido runas orgāni. Svarīgākais no tiem ir balsene. No plaušām pa balss rīkli izplūstošā elpa liek balss saitēm virzīt, saceļot gaisa viļņus, ko mūsu dzirde uztver kā skaņu”, raksta I. Alekse (Alekse, 2003, 20). Bērnam augot, apkārt ir daudz dažādu skaņu, kuras jāiemācās uztvert, saklausīt, atšķirt. Pakāpeniski apgūstot dzimto valodu, mācoties runāt, bērns apgūst šīs prasmes.

Fonemātiskā uztvere tiek raksturota kā īpaša prāta darbība, kā spēja atšķirt un analizēt uztveramās fonēmas. Fonēma ir skaņu sistēmas sīkākais funkcionālais elements, kas veido vārdus un šķir to nozīmes (Tūbele, 2002).

S. Tūbele norāda, ka prasme skaņas diferencēt pēc dzirdes, jeb fonemātiskā dzirde bērniem veidojas jau pirmsskolas vecumā. **Fonemātiskā dzirde** ir smalki diferencēta dzirde, kas spēj atšķirt un noteikt vārda skanējumu veidojošās fonēmas (Tūbele, 2002). Ja šī prasme nav izveidojusies, bērniem grūtības sagādā burtu apguve (Tūbele, 2008).

Fiziskās dzirdes traucējums izraisa runas dzirdes analizatora funkcionālo mazspēju, kas savukārt sekundāri kavē runas kustību analizatoru darbību, norāda I. Miltiņa. Pat maz izteikts dzirdes traucējums ietekmē bērna runas attīstību, jo pavājinoties dzirdei, rodas skaņu diferencēšanas grūtības, piemēram, balsīgo un nebalsīgo līdzskaņu jaukšana, svelpeņu un šņāceņu savstarpējā aizstāšana, vārda galotņu nesaklausīšana (Miltiņa, 2005).

Fonemātiskā uztvere pēc funkcijām ir tuva fonemātiskajai dzirdei, taču daudz augstākas pakāpes. Tā ir prāta darbība valodas vienību analīzei un sintēzei, tas ir, daudzveidīgu valodas skaņu kombināciju uztveršana mutvārdu runā vai rakstu veidā (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012). Fonemātiskā dzirde (runas dzirde) attīstās paralēli skaņu artikulācijas apguvei. Jo veiksmīgāk bērns apgūst skaņu izrunu, jo pilnīgāk notiks tās atšķiršana pēc skanējuma, un otrādi. Fonemātiskā dzirde palīdz izprast vārda nozīmi un veidot vārda kopējo skanējumu (Miltiņa, 2017). Te svarīga nozīme ir pilnvērtīgai dzirdei, lai bērns spētu uztvert apkārtējo runu un atdarināt to.

Nediferencēta dzirdes uztvere bērniem ar fonemātiskās uztveres nepietiekamību izpaužas grūtībās atšķirt dažādas ārpusvalodas skaņas, mazspējā diferencēt valodas skaņas, kas ir tuvas pēc akustiskajām un artikulācijas pazīmēm (Лаяткина, 2007).

Pieaugušajiem jāatceras, ka ar bērnu jārunā vienkāršā, saprotamā, viegli uztveramā valodā. Neuzdodot daudz jautājumus vienlaicīgi, jo dzirdes orgānu trenēšana norit vienlaicīgi ar klausīšanās prasmju attīstīšanu.

I. Elnebija uzsver, ka dzirdes attīstība norit lēnām un to var iedalīt četrās grupās:

- dzirdes apziņa (bērns saprot vienkāršas skaņas);
- dzirdes koncentrācija (saprot, no kurienes nāk skaņa);
- skaņu atšķiršana (uztver skaņas, izrunu un vārdus, nejaucot līdzīgas skaņas);
- dzirdes atmiņa (bērns atceras sacīto) (Elnebija, 1992).

Patstāvīgās runas apguves sākumā bērns mācās izdalīt un atšķirt skaņu fonemātiskās pazīmes. Aktivizējas bērna fonemātiskā uztvere, spēja pēc dzirdes uztvert un atšķirt noteiktas valodas skaņas, analizēt un sintezēt tās (Miltiņa, 2005). S. Tūbele **fonemātisko analīzi** skaidro kā vārdā esošo fonēmu artikulācijas, secības un vietas noteikšanu, bet **fonemātisko sintēzi** kā atsevišķu fonēmu sakārtošanu vārdā (Tūbele, 2002). Bērnam vispirms jāapgūst prasme saklausīt skaņas un izdalīt tās gan cita cilvēka runā, gan savā runā. Tad jāmācās saliedēt skaņas vārdā. Šos procesus bērns apgūst palēnām, it īpaši, ja ir traucēta fonemātiskā uztvere.

Fonemātiskā uztvere tiek uzskatīta par vienu no svarīgākajām prasmēm, lai bērns spētu apgūt lasīšanas iemaņas un izprastu izlasīto. Traucējumi fonemātiskajā uztverē saistāmi ar kreisās deniņu daivas dzirdes uztveres zonu, jo šis apgabals smadzenēs uztver un atpazīst konkrētu skaņu (Līdaka, 2016).

Bet strādājot ar bērniem, pedagogam ir svarīgi atcerēties, ka runas motoriskais centrs kreīļiem atrodas labajā smadzeņu puslodē. Tāpēc svarīgi ir nelikt kreīļiem rakstīt ar labo roku (Hadaņonoka, Hadaņonoka, 2013).

Arī runas attīstības aizkavēšanās iespaido skaņas analīzes un sintēzes procesu. Bērns dzird skaņas anatomiski, bet neizšķir, tāpēc vēlāk tiek traucēts gan lasīšanas, gan rakstīšanas process (Hadaņonoka, Hadaņonoka, 2013). Svarīgi ir savlaicīgi pamanīt valodas attīstības traucējumus bērniem, nodrošināt atbilstošu korekciju, ievērojot katra bērna individuālās attīstības īpatnības un tempu.

Skaņas plūdumā izmaina savu skanējumu, bērnam tās grūti uztvert, jo skan līdzīgi. Arī vārdi dažreiz maina nozīmi, ja tiek sapludināti vienā vārdā (kur mīt – kurmīt), vai arī sadalīts vārds atsevišķās vienībās (pārtika – pār tika). Kā norāda S. Tūbele, bērnam lasītprasmes

apguves sākumposmā grūtības rodas no izolēta skaņas skanējuma veidot tādu skanējumu, ko skaņa iegūst runas plūdumā (Tūbele, 2008).

Tāpēc jo īpaši svarīgi 5 – 6 gadu vecumā bērniem prast pareizi izrunāt valodas skaņas un prast pareizi diferencēt skaņas pēc dzirdes. Te nozīmīgs ir logopēdiskās korekcijas darbs. Bērnam ar fonemātiskās uztveres traucējumiem ir grūtības noteikt no kādām skaņām sastāv vārds, kādā secībā skaņas ir sakārtotas, noteikt skaņas atrašanās vietu vārdā, kā arī veikt fonemātisko sintēzi – savienot skaņas zilbēs, zilbes vārdos, atpazīt vārda veselumu domās.

„Katrai valodai piemīt sava fonemātiskā sistēma, ko raksturo noteikts fonemātisko pazīmju kopums. Latviešu valodā ir skaņas, kurām ir vārda nozīmes šķīrēj pazīmes. Fonemātiskā daba patskaņiem izpaužas to garumu maiņā, vienlaicīgi mainoties vārda nozīmei (piemēram, pile – pīle, bāka – baka), līdzskaņiem fonemātiskās pazīmes parādās balsīgo – nebalsīgo, cieto – mīksto līdzskaņu pretstatījumos (piemēram, bēda – pēda, zili – sili, lipa – ļīpa, dala – daļa)” (Miltiņa, 2005, 34).

Reizēm bērnam ir grūtības saklausīt un atšķirt līdzīgi skanošus vārdus, it īpaši, ja bērnam pašam ir skaņu izrunas traucējumi.

Kā uzsver I. Miltiņa, ar fonemātisko procesu attīstību cieši saistīti ir skaņu izrunas traucējumi bērniem, jo fonemātiskā uztvere veidojas paralēli bērna runas attīstībai. Smalki diferencētā valodas dzirde palīdz nodalīt vārdā skaņas, kas ir tuvas pēc artikulācijas vai akustiskām pazīmēm. Ja bērnam ir traucēta gan fonemātiskā uztvere, gan skaņu izruna, tad ir ne tikai grūti saprast bērna teikto, bet kavējas visu fonemātisko priekšstatu un fonemātiskās uztveres veidošanās (Miltiņa, 2005).

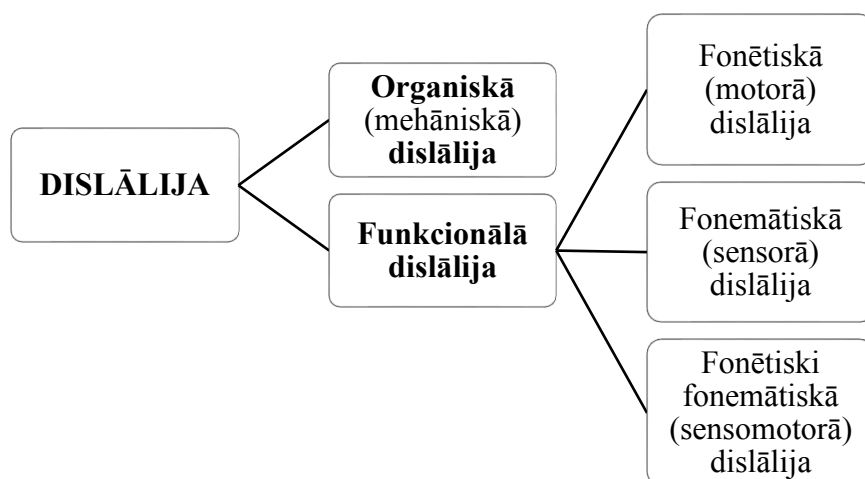
Tāpēc nepieciešams nedaudz sīkāk apskatīt arī skaņu izrunas traucējumus bērniem, kas ir cieši saistīti ar fonemātiskās uztveres traucējumiem un logopēdiskās korekcijas darbā nav atdalāmi.

Logopēdijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā „dislālija ir skaņu izrunas traucējums, esot saglabātai anatomiskajai dzirdei un runas aparāta inervācijai” (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 81).

Dislāliju iedala:

- mehāniskā jeb organiskā dislālija, kas saistīta ar artikulācijas aparāta anomālu attīstību;
- funkcionālā dislālija – runas dzirdes un runas kustību analizatoru darbības mazspēja.

Tas uzskatāmi atspoguļots 2.2.1. attēlā.

2.2.1.att. Dislālijas iedalījums (Miltiņa, 2005)

Kā norāda I. Miltiņa (skatīt 2.2.1. attēlu), skaņu izrunas traucējumi var izpausties daudzveidīgi, piemēram, kā skaņu neizrunāšana, skaņu izrunas kropļojums, vai skaņu aizstāšana un jaukšana ar citu skaņu. Skaņu izrunas kropļošanas gadījumā būs fonētiskā (motorā) dislālija, bet skaņu aizstāšanu un jaukšanu dēvē par fonemātisko (sensoro) dislāliju. Apvienojoties dažādiem skaņu izrunas traucējumiem kopveselumā, veidojas fonētiski fonemātiskā dislālija (Miltiņa, 2005).

Bērni līdz 5 gadu vecumam valodas skaņu izrunā parasti sasniedz normu. Bet, ja ir kādas runas nepilnības individuālo, sociālo vai patoloģisko attīstības īpatnību dēļ, tās var palīdzēt novērst tikai logopēds (Miltiņa, 2005).

Ņemot vērā darba tēmu, tuvāk tiks apskatīta tikai fonemātiskā dislālija jeb **skaņu izrunas fonemātiskie traucējumi**.

Skaņu izrunas fonemātisko traucējumu apzīmēšanai nav specifisku terminu, norāda I. Miltiņa. Tie ir funkcionāli traucējumi runas dzirdes analizatora centrālajā daļā. Šī iemesla dēļ bērnam rodas grūtības pēc dzirdes diferencēt valodas skaņas, kuras ir tuvas pēc akustiskām vai artikulācijas pazīmēm. Šie izrunas traucējumi galvenokārt izpaužas rakstrunā. Tie ir:

- balsīgo – nebalsīgo līdzskaņu pāri – P – B, F – V, T – D, K – G, Ķ – Ģ, S – Z, Š – Ž, Č – DŽ, C – DZ;
- cietie – mīkstie līdzskaņi – K – Ķ, G – Ģ, L – Ļ, N – Ņ;
- svelpeņi – šņāceņi – S – Š, Z – Ž;
- īsie, garie patskaņi – A – Ā, I – Ī, U – Ū, E – Ē (Miltiņa, 2005).

Valodas skaņu elementus bērns apzinās jau agri, pirmsskolas vecumā. Tad arī spontāni veidojas elementāra skaņu analīze. Bērns spēj pēc akustiskām pazīmēm diferencēt noteiktu skaņu, saklausīt, atpazīt, izdalīt to vārdā pēc dzirdes. Tomēr vēl:

- nesadala vārdu sastāvdaļās,

- neapzinās tā skaņu struktūru,
- nevar pateikt, kura pēc kārtas ir tā vai cita skaņa,
- nevar noteikt skaņu secību vārdā.

Apzināta attieksme pret skaņu sastāvu sākas tad, kad bērnam sāk mācīt skaņu analīzi (Miltiņa, 2005, Tūbele, 2002).

Lai veiktu fonemātiskās uztveres pārbaudi, vispirms jāpārliciecinās, vai nav traucēta fiziskā dzirde. S. Tūbele iesaka veikt R. J. Levinas izstrādāto metodisko aprakstu **čukstus runas** pārbaudei. Vārdi bērnam tiek izteikti dažādā skaļumā (arī čukstus) un dažādā attālumā. Ja bērna dzirde ir norma, tad vārdus čukstus runā viņš varēs atkārtot 6 – 7 m attālumā no auss. Tad veic

fonemātiskās analīzes diagnosticēšanu:

- vai bērns izšķir vienkāršas instrukcijas (dod, ņem, liec),
- vai uztver atsevišķus vārdus starp citiem vārdiem, iepriekš norunājot, pie kura bērns dos kādu signālu (sasītīs plaukstu, utt.),
- vai saklausa atsevišķas skaņas zilbēs,
- vai saklausa atsevišķas skaņas zilbēs un vārdos,
- vai atceras zilbju rindas ar 2 – 4 elementiem,
- kā uztver ritmu, vai var izklauvēt vienkāršu ritmu, zilbju skaitu,
- vai no 3 līdz 4 attēliem var pēc ritmiskā zīmējuma (klauvēšanas) atrast vajadzīgo,
- vai mutiski var noteikt skaņu skaitu vārdā (sāk ar vieglākiem vārdiem),
- vai nav grūtības izdalāmo skaņu diferencēt no akustiski līdzīgām skaņām,
- noteikt pirmo un pēdējo skaņu,
- saklausīt, vai dotā skaņas vispār atrodas dotajā vārdā,
- noteikt skaņas atrašanās vietu vārdā (sākumā, vidū, beigās) (Tūbele, 2002).

I. Miltiņa izdala šādus fonemātisko funkciju pārbaudes kritērijus:

- elementāras fonemātiskās analīzes pārbaude:
 - a) patskaņa saklausīšana vārda sākumā (**a**data, **a**nanāss, **a**pelsīns),
 - b) līdzskaņa saklausīšana vārda sākumā (**s**ēne, **z**ēni, **p**aspilgtinot pirmo skaņu),
- sarežģītas fonemātiskās analīzes pārbaude:
 - a) skaņas vietas noteikšana vārdā (**s**aule, **l**āse, **m**ēs),
 - b) skaņu secības noteikšana vārdā,
 - c) skaņu skaita noteikšana vārdā,
- fonemātiskās sintēzes pārbaude – skaņu saliedēšana vārdā,
- fonemātisko priekšstatu pārbaude:
 - a) vārda sadomāšana ar konkrētu skaņu,

- b) attēlu grupēšana, atlasot tikai tos, kuru nosaukumos dzirdama noteikta skaņa (Z – ziedi, ziede, zari) (Miltiņa, 2005).

Lai noteiktu bērnu fonemātiskās uztveres traucējumu smaguma pakāpi, S. Tūbele un I. Vilka savā rakstā izdevumā „Proceedings of the International Scientific Conference”, iesaka veikt fonemātisko priekšstatu, fonemātiskās analīzes un fonemātiskās sintēzes pārbaudi.

Uzskatāmi tas atspoguļots 2.2.1. tabulā (Tūbele, Vilka, 2016).

2.2.1.tabula

Bērnu fonemātiskās uztveres pārbaudes kritēriji un rādītāji

(S. Tūbele, I. Vilka, 2016, 195).

Kritēriji	Rādītāji
Fonemātiskie priekšstati	1. Zilbju rindu atkārtošana 2. Nosaukt vārdu ar konkrētu skaņu 3. Akustiski līdzīgi skanošo vārdu nosaukšana 4. Nosaukt vārdus ar konkrētu skaņu skaitu
Fonemātiskā analīze	1. Vārdu dalīšana zilbēs 2. Īso un garo patskaņu atšķiršana 3. Pirmās un pēdējās skaņas izdalīšana 4. Skaņu secības noteikšana vārdā
Fonemātiskā sintēze	1. Skaņu sapludināšana zilbē 2. Zilbju sapludināšana vārdā 3. Salikteņu veidošana 4. Vispārīgumu nosaukšana

Darba autore ir apskatījusi un par pamatu bērnu fonemātiskās uztveres attīstības pārbaudei izmantos fonēmu uztveršanas un atšķiršanas izpētes testu bērniem vecumā no 4,5 – 6 gadiem, kuru L. Kuške ir apkopojusi metodiskajā materiālā logopēdiem (Kuške, 2013). Izpētes testā tiek izdalīti sekojoši uzdevumi:

- zilbju rindu atkārtošana;
- ritma atkārtošana;
- zilbju skaita noteikšana;
- ārpus valodas skaņu atpazīšana;
- pirmās skaņas noteikšana vārdā;
- pēdējās skaņas noteikšana vārdā;
- īso un garo patskaņu saklausīšana;
- skaņu saliedēšana vārdā;
- skaitāmpanta atkārtošana kopā ar kustībām (Kuške, 2013).

Pareiza diagnostika ir pirmais solis traucējumu korekcijas organizēšanā. Ir nepieciešama arī salīdzinoša analīze, lai pateiktu, vai bērna nespējai veikt fonemātisko analīzi nav citi iemesli, kas saistīti ar bērna vispārējo attīstību un kavē veiksmīgi sagatavoties mācībām skolā.

Svarīgi ir ievērot virzību no vieglākā uz grūtāko gan pārbaudes darbos, gan arī tālākajā korekcijas procesā (Tūbele, 2002, Tūbele, 2012).

Bērna runas un valodas attīstību ietekmē vairāku faktoru kopums, kas atrodas nepārtrauktā savstarpējā mijiedarbībā. Veicot runas korekciju, tā jāskata veselumā ar citām attīstības jomām. Lai konstatētu visus iespējamus traucējumu cēloņus, ir svarīgi izziņāt katra konkrētā gadījuma runas un valodas attīstības īpatnības (Tomele, 2015).

Pārbaudes veicot, logopēdam jāvēro, kurā posmā bērnam rodas grūtības. Svarīgs ir konkrētajam bērnu vecumposmam izvēlētais pārbaudes materiāla saturs. Darba autore novērojusi, ka 5 – 6 gadus veciem bērniem grūtāk ir saklausīt skaņas vārda vidū, kā arī izšķirt balsīgos – nebalsīgos līdzskaņus.

Logopēda uzdevums ir pilnveidot bērna fonemātisko dzirdi un uztveri, lai bērns skolā spētu apgūt jaunas zināšanas un neveidotos nepatika pret mācību procesu kopumā. Fonemātiskās uztveres pilnveidē svarīgi ir ievērot attīstošās korekcijas posmus, no vieglākā uz grūtāko. Daudzi autori piedāvā līdzīgus korekcijas soļus un I. Miltiņa norāda, ka logopēdiski koriģējoši attīstošā darbība veicama valodas sistēmas veseluma skatījumā, sākot ar runas vispārīgu iemaņu attīstīšanu, skaņu izrunas un fonemātiskās analīzes aktivizēšanu, kā arī sīkās motorikas attīstīšanu. Darba autore, pamatojoties uz diplomdarba tematu, apskatīs I. Miltiņas piedāvātos koriģējoši attīstošās darbības 4 posmus saistībā ar fonemātiskās analīzes aktivizēšanu. Tie ir:

- ārpusvalodas skaņu saklausīšanas un diferencēšanas posms;
- fonēmu (skaņu) diferencēšanas posms;
- zilbju diferencēšanas posms;
- vārdu diferencēšanas posms (Miltiņa, 2005).

Arī S. Tūbele fonemātiskās uztveres attīstīšanas procesā izdala vairākus darba virzienus. Tie ir izrunā jaučamo un aizstājamo skaņu diferencēšana, vārdu dalīšana zilbēs, zilbju dalīšana skaņās, skaņas vietas noteikšana vārdā, patskaņu, divskaņu un līdzskaņu diferencēšana, kā arī darbs ar vārdiem paronīmiem (Tūbele, 2002).

Ārpusvalodas skaņu saklausīšanas posms ir svarīgs, lai bērns spētu iemācīties saklausīt un atšķirt skaņas apkārtējo runā. Bērniem ar nepietiekami attīstītu fonemātisko uztveri tikai atbilstošu uzdevumu un regulāru vingrinājumu veidā iespējams šīs prasmes pilnveidot.

Apskatot dažādu autoru atziņas par fonemātiskās uztveres korekcijas iespējām, darba autore savā pētījumā balstīsies uz I. Miltiņas un S. Tūbeles izstrādātās metodikas ieteikumiem.

Lai skaņu diferencēšanas posmu padarītu interesantāku un aizraujošāku, piedāvās bērniem vingrinājumus un rotaļas ar dabas materiāliem. Tāpēc nākošajā nodaļā tiks apskatīts kā dabas materiālus iespējams izmantot logopēdiskajās nodarbībās fonemātiskās uztveres sekmēšanai 5 – 6 gadus veciem bērniem.

3. DABAS MATERIĀLU IZMANTOŠANAS IESPĒJAS LOGOPĒDISKAJĀS NODARBĪBĀS

„Daba ir vienīgā grāmata, kurai visas lapas liela satura pilnas”

J. V. Gēte

Daba mums ir visapkārt. Dabas skaistums ir neatkārtojams. Ikdienā ar to esam saistīti dažādos veidos, jo cilvēks ir dabas neatņemama sastāvdaļa. Katram šī saistība var būt citāda, bet tomēr pastāv visiem vieni un tie paši dabas pamatlukumi.

Bērns veidojas un attīstās ciešā vienotībā ar dabu. Pirmā vide, kuru bērns uztver, ir dabas vide. „Ir pierādīts, ka neapzināti vides stereotipi, ko bērns saņem agrā bērnībā, paliek viņā uz visu mūžu”, atzīst L.Priede (Freibergera, Priede, 2007, 43).

Daba rosina pētīt, atklāt, tiekties pēc visa skaistā, spilgtā, izjūtot atklāsmes prieku. Bērnus pirmsskolā, īpaši 5 – 6 gadu vecumā, sajūsmina aktīva darbošanās ar pētniecisku raksturu. Un pārsteigumu bērns saņem ar sajūtām – rodas ziņkārība, emocionālais pacēlums, kas ir izziņas aktivitātes un darbības pamatā. Interese rodas par to, ko redz, sajūt, ar ko var darboties. Tas nozīmē, ka bērnam jābūt pieejamiem reāliem objektiem, priekšmetiem, kurus var aplūkot, izpētīt praktiskā darbībā. Bērns iepazīs un apjēgs to, ar ko pats būs bijis nepastarpināts liecinieks vai aktīvs dalībnieks (Freibergera, Priede, 2007).

Dabas mīlestību, dabas zināšanas vislabāk sākt mācīties no agras bērnības, kad bērni ir atvērti, gatavi izzināt pasauli, kad viņu uzmanību saista viss jaunais, pētnieciskais. To var darīt vedot bērnus ārā, dabā, kā arī piedāvājot bērniem ikdienā darbošanos ar dabas materiāliem. Tie ir daudzveidīgi gan krāsu un formu, gan faktūras ziņā. Ar tiem darbojoties, rodas skaņas, kuru uztvere ietekmē bērna dzirdi (Freimane, Iesmiņa, 2007). Ieklausoties skaņās, bērns trenē prasmi klausīties, atšķirt skaņu nianšes, kas ir pamatā fonemātiskās uztveres attīstībai. Un kā norāda I. Miltiņa, elementāras fonemātiskās analīzes aktivizēšanai nepieciešams „vingrināt dzirdes uzmanību, atmiņu, izmantojot ārpusvalodas skaņu materiālus” (Miltiņa, 2008,195).

Darbojoties ar dažādiem materiāliem, attīstās bērna maņas, sīkā motorika, tiek aktivizēta galvas smadzeņu darbība, kas sekmē runas un vēlāk arī rakstītprasmes un lasītprasmes apguvi. Arī valdorfpedagoģijas princips iesaka radīt apkārtni un situācijas, kas harmoniski ļauj attīsties katra bērna individualitātei, uzsverot visu maņu – redzes, dzirdes, taustes, garšas, ožas stimulāciju (Hadaņonoka, Hadaņonoka, Staļģe u.c., 2000).

Kā efektīva mācīšanās metode tiek ieteikta multisensorā metode, kas mācību procesā ļauj ietvert divas vai vairākas maņas. Jo vairāk receptoru tiks iesaistīti jaunu zināšanu apgūvē, jo zināšanas būs noturīgākas (Praveen, 2012). Tādējādi mācību un rotaļu process būs patīkamāks

un interesantāks. Iesaistot kinestētiskās sajūtas, dzirdētā un redzētā informācija tiek papildināta ar taktīlām sajūtām, ar kuru palīdzību iegūtās zināšanas un prasmes daudz labāk nostiprināsies bērna atmiņā.

Šāda pieeja mācību procesā palīdz apmierināt visu bērnu atšķirīgās vajadzības, lai katrs bērns gūtu panākumus. Izmantojot multisensoro pieeju, bērns mācās daudz dažādos veidos – redzot, dzirdot, taustot, smaržojot, aktīvi kustoties (Morin, 2014). Pilnveidojot bērna fonemātisko uztveri, pedagogam svarīgi ņemt vērā katra individuālās uztveres īpatnības un stiprās puses.

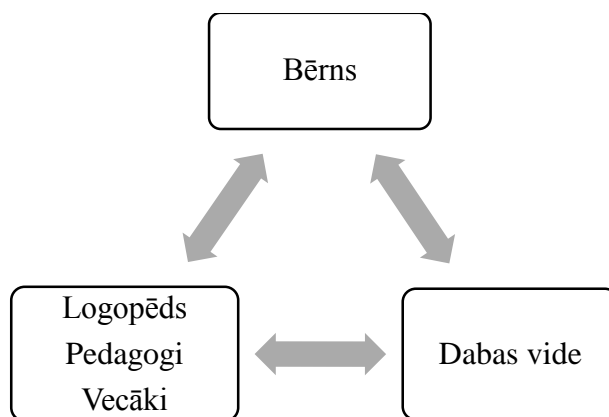
Bērna pieredze rotaļās un radošajos darbos ar dažādiem materiāliem izraisa viņos interesi un izpratni, ja saskan ar bērna attīstības spējām. Lai nodrošinātu bērna attīstību kopumā un veicinātu iemaņas rakstītprasmes apgūšanā, īpašu vērību jāvelta sīkās motorikas attīstīšanai, ko veiksmīgi var panākt darbojoties ar daudzveidīgiem materiāliem, kā piemēram, čiekuriem, zīlēm, kastaņiem (Šternfelde, 2017).

I. Hadaņonoka, atsaucoties uz angļu neirologa Peinthila un citu neirologu veidoto shēmu „*runa ir kreisā plauksta + labā plauksta + galvas smadzenes + orālā daļa + maņas + stāja*”, kā arī uz M. Montesori metodēm, uzsver, ka bērnam jāļauj darboties ar dabiskajām faktūrām, jo darbinot roku sīko muskulatūru, attīstīsies īpašs pirkstu jutīgums (tauste), sekmīgi veidosies fonemātisko iemaņu ceļi galvas smadzenēs. Īpaši svarīga ir roku muskulatūras proprioceptīvās impulsācijas ietekme laikā, kad notiek runas motorā centra formēšanās, tātad smalkmotorikas centrs iedarbina runas centru (Hadaņonoka, Hadaņonoka, 2013).

Bērniem ar fonemātiskiem un skaņu izrunas traucējumiem vērojams artikulācijas kustību vājums, roku sīkas muskulatūras grūtības veikt pareizas koordinētas darbības. Arī vispārīgais ķermenisko kustību mazbriedums (somatisko, infekcijas slimību sekas), var izpausties artikulācijas orgānu, pirkstu sīko kustību izpildes un diferencēšanas nevarībā (Miltiņa, 2005).

V. Golubina norāda, ka tikai praktiski darbojoties ar dažādiem materiāliem, gūstot pieredzi, izmēģinot, bērns attīstīsies veselumā. Iekārtojot bērncentrētu vidi valodas un runas stūrītī, noteikti jāizmanto arī dabiskie materiāli, piemēram, koku zariņi, saknes, mizas, vilna, čiekuri, zīles, sūnas, riekstu čaumalas, dažādas sēklas. Darbojoties ar šiem materiāliem, tiek attīsta prasme salīdzināt, rosināta iztēle, tātad darbības radītā skaņa tiek analizēta un sintezēta, izteikta vārdos. Aktīvi darbojas taustes un dzirdes uztvere, attīstās runa, aktivizējas un paplašinās vārdu krājums (Golubina, 2007).

Arī I. Miltiņa raksta par to, ka būtiska loma bērnu runas un valodas apguves posmā ir vides ietekmei plašā nozīmē. Iztrūkstot saiknei bērns – pieaugušais – dabas vide (skatīt 3.1.attēlu), tiek bremsēta un kropļota psihoģenēze dažādos variantos, kas savukārt summāri rada funkcionālus traucējumus smadzeņu līmenī (Miltiņa, 2008).

3.1.att. Vides nozīme valodas apguves procesā (Miltiņa, 2008)

Kā redzams 3.1. attēlā, tad kopdarbībai, kas iespējama ar dabas vides klātbūtni, ar logopēda, pedagoga un vecāku līdzdalību, ir milzīga loma runas aktivitātes veicināšanā un sensormotorajā attīstībā. Šajā vecumā bērna attīstība veseluma skatījumā notiek caur rotaļām un ar rotaļu starpniecību. Bērns jāiesaista daudzveidīgos rotaļvingrinājumos, rotaļspēlēs. Jo pozitīvākas būs bērna emocijas, veiksmīgāk noritēs logopēdiskās korekcijas darbs (Miltiņa, 2008).

B. Brice uzsver, ka bērnus patiesi aizrauj eksperimentēšana ar skaņām, ritmiem un bērnu pašu gatavotiem mūzikas instrumentiem. Bērni labprāt pēta skaņu dinamiku, tempu, tembru. Dzirdes priekšstatu veidošanā liela nozīme ir tieši apkārtnes dabas skaņām, trokšņiem, tai skaitā dabas materiālu radītajiem. Jāmāca bērnam ieklausīties skaņās – kā krakšķ, čīkst, īd, čaukst, gurkst. Tas bagātina bērna dzirdes sajūtas, veicina uzmanību, atmiņu, domāšanu. Veido prasmī analizēt skaņas (Brice, 2013).

Tādējādi var secināt, ka attīstot kognitīvos procesus, kas ir cieši saistīti ar runas attīstību, tiks sekmēta arī fonemātiskā uztvere bērniem. Iekļaujot rotaļās eksperimentus ar skaņu un trokšņu pētniecību, bērnos rodas izziņas aktivitāte, aizrautība, kas ir pamatā jaunu zināšanu un prasmju apguvei.

5 – 6 gadus veci bērni mācās dabā atklājot un meklējot. Viņi atrod, krāj, šķiro, salīdzina atradumus dabā, pielieto dabas materiālus radošā veidā, rotaļās. Bērnam jāprot rīkoties ar dabas parādībām, saprast to, ka dabas resursiem ir robežas. Bērni jau agri iemācās saprast, ka dabai nedrīkst nodarīt pāri, tā jāsaudzē. Veidojas bērna attieksmes, uzskati, apziņa, ka cilvēks ir dabas draugs. Esot dabā, savācot dabas materiālus, pētīt un darbojoties ar tiem, bērni attīsta dažādas prasmes – skaitīt, novērot, grupēt, salīdzināt, saklausīt. Tas bērniem rada lielu un patiesu darbošanās prieku (Freimane, Iesmiņa, 2007). Pētīt un izzinot vislabāk atmiņā paliks tas, kas būs balstīts uz savu pieredzi. Zināšanas, kuras nebalstās uz pieredzi, nav noturīgas.

Balstoties uz veseluma pieeju valodas apguvē, arī D. Lieģeniece uzsver, ka tikai bērnam raksturīgā dabīgā interese par jauno un nezināmo, 5 – 6 gadu vecumā kļūst par patstāvīgu darbības motīvu, kas virza bērnu uz zināšanu apgūšanu. Balstoties uz bērnu attīstību kopveselumā, svarīga loma tiek ierādīta dažādām rotaļām, aktivitātēm, bērnu mācot ieklausoties valodā dabiskās situācijās. Liela nozīme ir piemērotai un attīstošai mācību videi (Lieģeniece, 1999, Lieģeniece, Nazarova, 1999).

Jārada bērnam motivācija darboties runas korekcijas nodarbībās, izmantojot dažādus dabas materiālus vingrinājumos, uzdevumos un radošās rotaļās, lai attīstītu visas maņas. Ar šo materiālu palīdzību bērns mācās arī ieklausīties klusumā un sadzirdēt skaņas, noteikt to nianšes, diferencēt.

Esot ciešā saskarē ar dabu un dabas materiāliem, bērniem rodas vēlēšanās izzināt, darboties, veidojas estētiskā uztvere. V. Dirnēna norāda, ka dabas materiāli ir plaši izmantojami, tikai pedagogam jābūt radošam, atvērtam, jāprot pielāgot to izmantošanas iespējas konkrētiem uzdevumiem (Dirnēna, 2000).

Balstoties uz dažādu autoru iepriekš teikto, darba autore uzskata, ka logopēdiskajās nodarbībās ir iespējams veiksmīgi pielietot dažādus dabas materiālus, lai ieinteresētu bērnus saklausīt, atšķirt, meklēt līdzīgi skanošās skaņas. Tika izstrādāta eksperimentālā uzdevumu sistēma dabas materiālu pielietojumam visos fonemātiskās uztveres attīstīšanas posmos. Tas atspoguļots 3.1. tabulā.

3.1.tabula

Eksperimentālā uzdevumu sistēma fonemātiskās uztveres attīstīšanai

(izveidojusi darba autore I. Švāne)

Fonemātiskās uztveres attīstības posmi	Uzdevumi un vingrinājumi
1. Ārpus valodas skaņu saklausīšana un diferencēšana	<ul style="list-style-type: none"> • Dabas skaņu saklausīšana āra nodarbībās, piemēram, putnu dziesmas, lietus lišana, auto trokšņi. • Rotaļa „Klausies un nosauc!” (skat. 8. pielikumu). • Rotaļa „Skanošās oliņas” (skat. 8. pielikumu). • Rotaļa „Seko skaņai” (skat. 8. pielikumu).

2. Runas tembra, skaļuma, augstuma diferencēšana	<ul style="list-style-type: none"> • Dzīvnieku un to mazuļu balss atdarināšana. • Rotaļa „Uzmini, nu!”(skat. 9. pielikumu). • Rotaļa „Atbild draugs” (skat. 9.pielikumu).
3. Vārdu atpazīšana un diferencēšana	<ul style="list-style-type: none"> • Līdzīgi skanošu vārdu saklausīšana, kur uzskatei izmantoti atbilstoši dabas materiāli. • Vārda nozīmes izpratne, praktiski darbojoties ar dabas materiāliem.
4. Zilbju diferencēšana	<ul style="list-style-type: none"> • Rotaļa „Pastnieks klāt!” (skat. 10. pielikumu). • Akustiski līdzīgu zilbju saklausīšana, ritmiska zilbju skaitīšana, izmantojot dabas materiālus.
5. Fonēmu diferencēšana	<ul style="list-style-type: none"> • Pirmās skaņas un pēdējās skaņas noteikšana vārdā. Rotaļa „Brīnummaisīš” ar dabas materiāliem. • Rotaļa „Nosauc skaņu”(skat. 11. pielikumu). • Rotaļa „Lasi vārdus” (skat. 11. pielikumu).

Darba autore, veidojot eksperimentālo uzdevumu sistēmu, balstījās uz iepriekšminēto autoru atziņām par fonemātiskās uztveres attīstības posmiem un izstrādāja katram posmam atbilstošus uzdevumus un vingrinājumus. Bērni kopā ar grupu skolotājām tika aicināti izgatavot skanošus un grabošus mūzikas instrumentus, kurus izmantoja gan logopēdiskajās nodarbībās, gan rotaļās citos dienas cēlienos. Tādējādi, rotaļājoties un eksperimentējot, tiek aktivizēta bērna fonemātiskā dzirde, uztvere, kas nepieciešama skaņu diferencēšanas procesā.

Aptaustot priēžu mizas raupjumu, skuju durstīgumu, čiekuru asumu, aktivizējas bērna maņu orgāni, tiek stimulēta smadzeņu attīstība. Rodas interese par darbības procesu, tā izzināšanu. Ja bērnam būs saistoša darbība izziņas procesā – paātrināsies iegaumēšana. Pārdomāts un atbilstošs dabas materiālu pielietojums logopēdiskajās nodarbībās, attīstīs dzirdes uztveri, veicinās fonemātisko priekšstatu veidošanos, spēju diferencēt skaņas, tāad sekmēs fonemātiskās uztveres attīstību kopumā.

Nākošajā nodaļā darba autore aprakstīs koriģējoši attīstošo darbību bērniem ar fonemātiskās uztveres traucējumiem. Tiks pielietota eksperimentālā uzdevumu sistēma, lai sekmētu bērnu fonemātisko uztveri, pirms tam apskatot pētījumā izmantotās metodes.

4. KORIGĒJOŠI ATTĪSTOŠĀ DARBĪBA BĒRNIEM AR FONEMĀTISKĀS UZTVERES TRAUČĒJUMIEM, IZMANTOJOT DABAS MATERIĀLUS

4.1. Pētījumā izmantotās metodes

Veicot pētījumu par 5 – 6 gadus vecu bērnu fonemātiskās uztveres sekmēšanas iespējām, izmantojot dabas materiālus, darba autore izzināja un analizēja literatūras avotus par šo tēmu. Izvērtēja sava darba pieredzi, pamatojoties uz dažādu autoru atziņām. Lai veiksmīgi noritētu pētījums, nepieciešams izziņāt pētījumā izmantojamās metodes.

Metode (gr. *methodos* – pētīšanas ceļš) – noteikta mērķa sasniegšanas, konkrēta uzdevuma risināšanas veids; esamības teorētiskās un praktiskās izpētes paņēmieni un operāciju kopums (Jurgena, 2002).

Darbā izmantojamās pētniecības metodes:

- teorētiskā metode – darbs ar literatūru;
- empīriskās metodes:
 - a) novērošana,
 - b) anketēšana,
 - c) dokumentu izpēte,
 - d) bērnu logopēdiskā izpēte,
 - e) koriģējoši attīstošā darbība,
- matemātiskā metode – skalu veidošana (Jurgena, 2002).

Dz. Albrehta, raksturojot vispārzinātniskās pētīšanas metodes pedagoģiskajos pētījumos, raksta, ka jebkurš pētnieciskais darbs sākas ar **literatūras avotu izpēti**. Un viens no priekšnosacījumiem pētījuma sekmīgai atspoguļošanai ir vispusīga un sistemātiska literatūras pārzināšana par pētāmo problēmu. Iepriekšēja literatūras avotu izpēte un gūtās atziņas palīdz metožu izvēlē, novērošanas organizēšanā, izmēģinājuma un citā darbā (Albrehta, 1998).

Novērošana kā zinātniska pētniecības metode atšķiras no parastās ar mērķtiecību, plānveidību, kā arī iegūto faktu kvalitatīvo un kvantitatīvo apstrādi (Jurgena, 2002). Koriģējoši attīstošās darbības ietvaros tiek novēroti pētījumā iesaistītie bērni, lai gūtu plašāku informāciju par viņu prasmēm un spējām, kā arī attieksmi pret vienaudžiem, dalību un iesaistīšanos ikdienas nodarbībās. **Anketēšanas** metode tiek izmantota, lai izziņātu un salīdzinātu pedagogu viedokļus par dabas materiālu izmantošanas iespējām bērnu valodas attīstības veicināšanā ikdienas rotaļnodarbībās. Tās organizēšana patērē daudz mazāk laika un anketu materiāla raksturs ir pateicīgs apstrādei un skaitliskajai analīzei.

Dokumentu izpēti parasti lieto kompleksā ar citām pētīšanas metodēm. Pētot iestādes dokumentāciju – bērnu personīgās lietas, medicīniskās veselības kartes un valodas attīstības kartes, pētnieks gūst dažādas objektīvas ziņas, kuras iespējams izmantot pētījuma darba procesā (Albrehta, 2002).

Logopēdiskās izpētes metode nepieciešama, lai iespējami ātri un precīzi noteiktu bērna runas traucējuma struktūru un dabu, un uzsāktu atbilstošu korekcijas virzienu. Svarīgi ir konstatēt bērna individuālās attīstības īpatnības, ievērot virzību no vieglākā uz grūtāko un novērtētu izvēlēto pedagoģisko un logopēdisko paņēmieni iedarbības efektivitāti (Tūbele, 2002).

Diplomdarba praktiskajā daļā tiek veikta **koriģējoši attīstošā darbība**, kas ir pedagoģiski logopēdisko pasākumu kopums bērnu runas un valodas attīstības traucējumu novēršanai, ko veic skolotājs logopēds. Tā ir kompleksa darbība, kas ietver gan skaņu izrunas traucējumu korekciju, gan fonemātiskās uztveres attīstīšanu, gan leksisko un gramatisko traucējumu novēršanu (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012). Ar speciāli organizētām metodēm un darba paņēmieniem, vingrinājumiem un uzdevumiem tiks pārbaudītas bērnu fonemātiskās uztveres pilnveidošanas iespējas, izmantojot dabas materiālus.

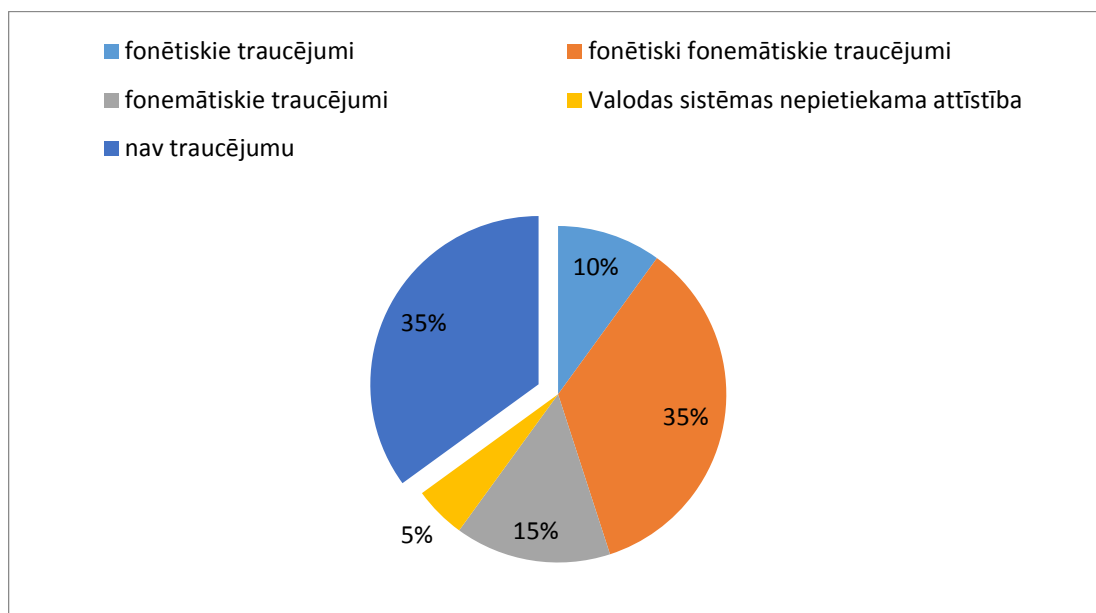
Pētījumā iegūto datu salīdzināšanai un analīzei daba autore izmantos tādu datu apstrādes metodi kā riņķa diagrammu un **skalu veidošanu**, lai iegūtā informācija būtu uzskatāmāka (Jurgena, 2002).

Uzsākot diplomdarba pētniecisko daļu, tika pārbaudīta pirmsskolas izglītības iestādes „X” 5 – 6 gadus vecu bērnu fonemātiskās uztveres traucējuma smaguma pakāpe. Korekcijas darba ietvaros tika izstrādāta eksperimentālā uzdevumu sistēma, kur apkopotu uzdevumi, rotaļas un vingrinājumi ar dabas materiāliem, kas sekmē bērnu fonemātisko procesu attīstību. Lai pierādītu darbā izvirzīto hipotēzi, bērnu diagnostika atkārtoti tika veikta pētījuma beigās. Iegūtie dati salīdzināti, analizēti un izdarīti secinājumi.

4.2 Bērnu ar fonemātiskās uztveres traucējumiem sākotnējā izpēte

Pētījums tika veikts pirmsskolas izglītības iestādē „X” laika posmā no 2017. gada septembra līdz 2018. gada aprīlim. Pētījumā iesaistīti grupas „Sprīdītis” 20 bērni vecumā no 5 – 6 gadiem. Pirmsskolas izglītības iestādes logopēds mācību gada sākumā veic runas un valodas pārbaudi visiem grupas „Sprīdītis” bērniem. Darba autore, pamatojoties uz pētījumā iesaistīto bērnu dokumentācijas izpētes datiem (medicīniskās veselības kartes un valodas attīstības kartes), kas veikti 2017. gada septembrī, secināja, ka ar fonētiskiem traucējumiem ir 2 bērni, ar fonētiski fonemātiskiem traucējumiem – 7, ar fonemātiskiem traucējumiem – 3, ar valodas

sistēmas nepietiekamu attīstību – 1 bērns un 7 bērniem grupā nav runas un valodas traucējumu. Tas uzskatāmi atspoguļots 4.2.1. attēlā.

4.2.1. att. **Bērnu runas un valodas attīstība pēc dokumentu izpētes**

Kā redzams 4.2.1. attēlā, tikai 35%, jeb 7 bērniem no 19 nav runas un valodas traucējumu. Uzsākot korigējoši attīstošo darbību, pētījumā tika iesaistīti 6 bērni vecumā no 5 – 6 gadiem, kuriem ir fonemātiskās uztveres traucējumi. Bērnu vārdi ir mainīti, tie aizstāti ar diviem lielajiem sākuma burtiem. Lai objektīvāk raksturotu pētījumā iesaistītos bērnus, darba autore veica novērošanu dienas garumā (skat. 12. pielikumu), kā arī veica pārrunas ar grupas skolotāju.

Pētījumā iesaistīto bērnu vispārējs raksturojums

Meitene EM – 5,8 gadus veca, apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi no 3 gadu vecuma. Ģimenē 2 bērni, ir jaunāka māsa. Mātei 28 gadi, tēvam 30. Meitenes veselības stāvoklis labs, fiziski labi attīstīta, sportiska, komunikabla, bet nelabprāt uzstājas publikas priekšā. Ir motivēta mācībām, nodarbībās reizēm nedroša, nepārliecināta. Ar vienaudžiem draudzīga, rotaļās uzņemas iniciatīvu, vēlas būt līdere. Šobrīd skaņu izrunas traucējumu nav, līdz 4,5 gadu vecumam neizrunāja skaņu [R]. Jauc balsīgos – nebalsīgos līdzskaņus.

Zēns ED – 5,2 gadus vecs, pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē no 2,5 gadu vecuma Aug bez vecākiem bērnu namā. Ir jaunākais 4 brāļu ģimenē. Slimo vairākas reizes gadā. Maza auguma, fiziski aktīvs. Vērojami lielās motorikas traucējumi – nepietiekama līdzsvara koordinācija. Vienmēr smaidīgs, skaļš. Uztraukuma brīžos nervozē, grauž nagus un ļoti smejas. Grūtības apgūt pirmsskolas izglītības programmu. Labprāt rotaļājas, nav interese par mācībām. Nepietiekams vārdu krājums, grūtības veidot stāstījumu. Bija skaņu izrunas traucējumi – izrunā aizstāja skaņu [R] ar [L,] neizrunāja skaņas [K] un [G]. Šobrīd skaņu izrunas traucējumus nekonstatē. Apmeklē logopēdu.

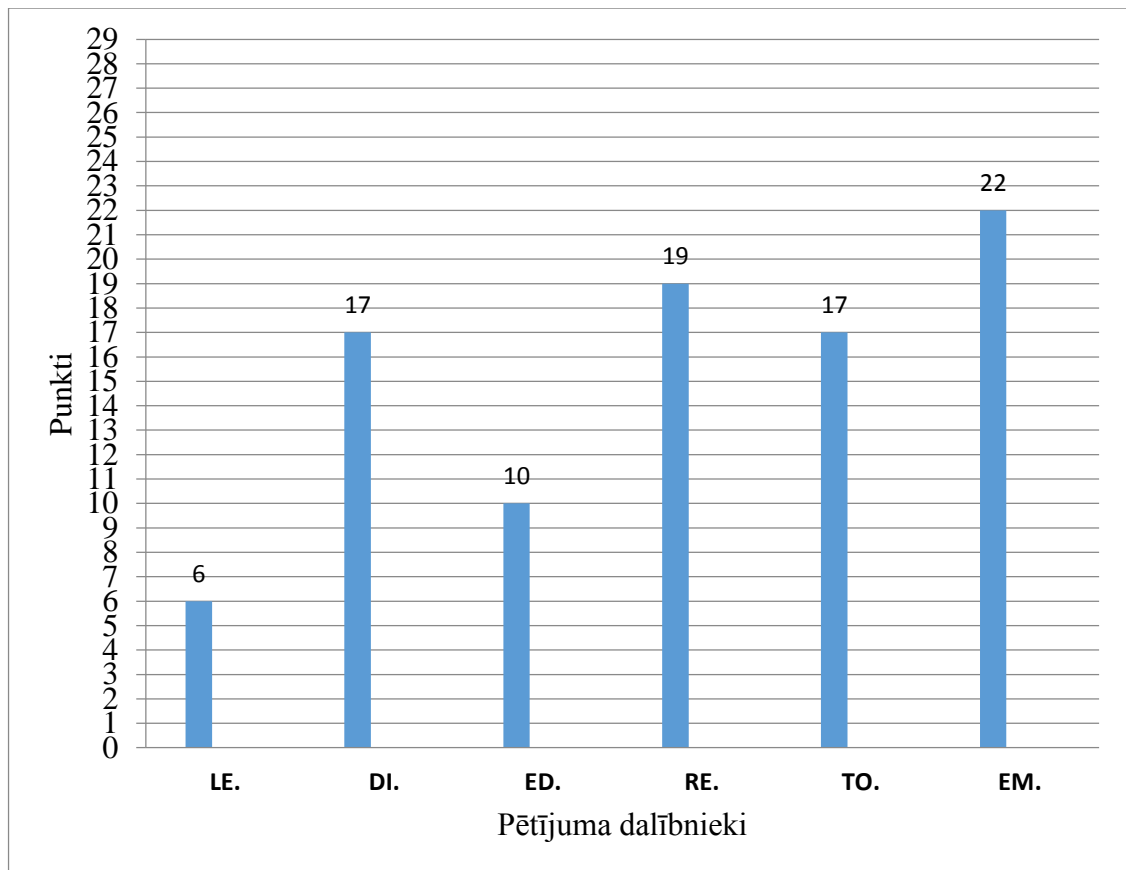
Zēns RE – 5,7 gadus vecs, pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē no 2,8 gadu vecuma. Ir 2 māsas. Mātei 26 gadi, tēvam 27 gadi. RE ir fiziski labi attīstīts, aktīvs, maz slimo. Labsirdīgs, atvērts, draudzīgs. Aizraujas ar galda spēlēm, konstruktoriem. Sabiedrībā kluss un kautrīgs. Patīk kustību rotaļas un sporta nodarbības. Šaurs interešu loks. Ir skaņu izrunas traucējumi, savā runā aizstāj skaņu [R] ar [J]. Apmeklē logopēda nodarbības.

Zēns TO – 6,1 gadu vecs, apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi no 5 gadu vecuma. Ģimenē ir jaunāks brālītis. Vecāki periodiski strādā ārzemēs, tad par zēnu rūpējas tante. TO ir liela auguma, nedaudz neveikls, kreilis. Zēnam ir laba telpiskā uztvere, brīvos brīžos labprāt konstruē no dažādiem materiāliem, bet citās nodarbībās garlaikots, traucē citus. Grūti klausīties citu stāstījumā. Nav plašs redzesloks. Patīk ķircināt citus bērnus. Skaņu izrunas traucējumu nav, bet izteikti jauc balsīgos – nebalsīgos līdzskaņus. Apmeklē logopēdu.

Zēns DI – 5,11 gadus vecs, pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē no 3 gadu vecuma. Aug bez vecākiem bērnu namā. Ir vidējais bērns 3 brāļu ģimenē. Ļoti kustīgs, nervozs, nespēj ilgāk nosēdēt mierā. Apmeklē psihologu. Ir tieksme paņemt citu mantas. Melo. Mēdz nodarīt pāri vienaudžiem, ir agresijas lēkmes, pret meitenēm ir draudzīgs un izpalīdzīgs. Nodarbībās steidzīgs, neuzmanīgs, skaļš, nespēj koncentrēties. Atbild vienmēr, ja arī nezina pareizo atbildi. Pieprasa uzmanību. Ir skaņu izrunas traucējumi – starpzobu sigmatisms. Apmeklē logopēdu.

Zēns LE – 5,4 gadus vecs, pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē no 2,1 gadu vecuma. Aug bez vecākiem bērnu namā. Ir gadu jaunāka māsa. No 3 – 5 gadiem apmeklēja speciālo pirmsskolas izglītības iestādi. Zēns ļoti bieži slimo, ir alergisks. Fiziskā attīstība atpaliek no normas. Kustību rotaļās mēdz uzgrūsties citiem, nespēj palēkt uz vienas kājas. Nav ritma izjūtas. Sīkā motorika vāji attīstīta. Ļoti atvērts komunikācijai ar svešiniekiem, pieprasa uzmanību. Draudzīgs. Grūtības apgūt pirmsskolas izglītības programmu. Kautrējas uzstāties. Sabiedriskās vietās reizēm uzvedas neadekvāti, nereaģē uz aizrādījumiem. Emocionāli nenoturīgs, ātri aizvainojas un raud. Patīk zīmēt. Ir skaņu izrunas traucējumi – izrunā [S] aizstāj ar [T], [K ar T], neizrunā skaņas [R] un [L]. Apmeklē logopēdu.

Lai mērķtiecīgi organizētu koriģējoši attīstošo darbību, empīriskā pētījuma sākumā šiem bērniem tika veikta padziļināta fonemātiskās uztveres pārbaude (skat 1. pielikumu). Šāda pārbaude tika veikta gan 2017. gada oktobrī, gan arī 2018. gada aprīlī, lai redzētu katra bērna izaugsmi un fonemātiskās attīstības dinamiku. Pētījuma sākumā veiktie pārbaudes rezultāti uzskatāmi redzami 4.2.2. attēlā.

4.2.2.att. Fonemātiskās uztveres pārbaudes rezultāti 2017. gada oktobrī

Apkopojot sākuma izpētes rezultātus, konstatēts, ka diviem bērniem LE. un ED. ir zems fonemātiskās uztveres līmenis (punktu skaits attiecīgi 6 un 10), bet pārējiem četriem bērniem – DI., RE., TO. un EM. ir vidējs fonemātiskās uztveres līmenis. Diviem bērniem DI. un TO. iegūti katram 10 punkti, bet RE. un EM. attiecīgi 19 un 22 punkti. Punktu skaits ir atbilstošs pareizo atbilžu skaitam. Katra bērna fonemātiskās uztveres pārbaudes rezultāti uzskatāmi atspoguļoti 2., 3., 4., 5., 6. un 7. pielikumā.

Zilbju rindu atkārtošana. Visiem bērniem grūtības sagādāja atkārtot zilbju rindu ar balsīgiem, nebalsīgiem līdzskaņiem, kā arī sarežģīto zilbju rindu ar divskaņiem. Trīs bērni – ED., TO un DI. nespēja atkārtot zilbju rindu ar mīkstinātajiem līdzskaņiem. Šo uzdevumu nespēja veikt LE. Zēnam nav ritma izjūtas, kas izpaužas arī mūzikas nodarbībās.

Ritmu atkārtojot nekļūdījās trīs bērni – EM., RE. un DI. Diviem bērniem grūtāk bija atkārtot otro ritma rindu, kas bija garāka un sarežģītāka – ED. un TO. Lai gan pirms pārbaudes ar LE. tika izspēlēta aplausu rotaļa, zēns tomēr nespēja atkārtot nevienu no piedāvātajiem ritma veidiem. Zēnam nav ritma izjūtas.

Zilbju skaita noteikšanai tika sagatavoti atbilstoši attēli. Vienzilbju, divzilbju, trīszilbju un četrzilbju vārdi. Neviens no bērniem nespēja noteikt zilbju skaitu visiem vārdiem. Bērni

EM., RE., un TO. atrada atbilstošo zīmējumu vienzilbju un divzilbju vārdiem, DI. to spēja tikai divzilbju vārdam, bet LE. un ED. nevarēja noteikt zilbju skaitu nevienam vārdam.

„*Ārpus*” valodas skaņu atpazīšana nesagādāja grūtības nevienam bērnam. Visus uzdevumus veica visi. Bērni jau iepriekš bija darbojušies logopēdiskajās nodarbībās, nosakot dažādas skaņas. Arī izmantotie priekšmeti bija bērnu pieredzē.

Pirmās skaņas noteikšana vārdā nesagādāja grūtības EM. un DI. Abi bērni uzdevumu veica bez apdomāšanās. Turpretī ED. un LE. neizšķir vārda pirmo skaņu. Bet zēni RE. un TO. kļūdījās nosakot pirmo skaņu vārdiem saule un baloni, nosaucot līdzskani kopā ar patskani – vārdam saule – *sa* un vārdam baloni – *ba*.

Pēdējās skaņas noteikšana vārdā ir sarežģītāks uzdevums, kuru pilnībā nevarēja paveikt neviens no bērniem. EM. un TO. noteica pēdējo skaņu vārdiem *krāsa* un *sēne*, bet kļūdījās pie vārda *suns*, lai gan logopēds izrunājot vārdus, uzsver pēdējo skaņu. Arī šajā uzdevumā zēni ED., RE. un LE. nespēja noteikt vārda pēdējo skaņu. LE. centās uzminēt, saucot vairākas skaņas.

Īso un garo patskaņu saklausīšana nerādīja grūtības EM. un RE. Pārējiem pētījumā iesaistītajiem bērniem bija kļūdas vienā no uzdevumiem, kas liecina par nespēju diferencēt īsos un garos patskaņus.

Skaņu saliedēšana vārdā. Četri no bērniem nespēja veikt šo uzdevumu. Lai gan logopēds lēnām un skaidri nosauca vārdus pa skaņām, ED., RE., DI. un LE. nevarēja saliedēt skaņas vārdā. EM. un TO. daļēji uzdevumu veica.

Skaitāmpanta atkārtošana kopā ar kustībām, kuru vispirms norunā logopēds, tad divas reizes kopa ar bērnu, tad ceturtajā reizē runā bērns un logopēds palīdz, un tikai piektajā reizē bērns runā viens pats. EM. un RE. šo uzdevumu atkārtoja patstāvīgi un ritmiski, turpretī pārējie bērni arī piektajā ieskaites reizē bija nepārliecināti un kļūdījās. Īpaši LE. un ED. grūtības sagādāja saskaņot runu ar rokas kustībām.

Apkopojot un analizējot pētījumā iesaistīto bērnu sākotnējo fonemātiskās uztveres attīstību 2017. gada oktobrī (skatīt 4.2.2. att.), darba autore secina, ka divi bērni – EM. (iegūti 22 punkti no 29) un RE. (iegūti 19 no 29) uz lielāko daļu jautājumu spēja atbildēt pareizi. Abiem bērniem ir laba ritma izjūta un spēja diferencēt īsos un garos patskaņus. TO. (iegūti 17 punkti no 29) ir izteiktas grūtības diferencēt balsīgos un nebalsīgos līdzskaņus. Bet zēns spēja no skaņām izveidot vārdus divos no trim uzdevumiem. DI. (iegūti 17 punkti no 29), spēja diferencēt pirmo skaņu vārdā, bet nevarēja noteikt skaņu vārda beigās, kā arī saliedēt skaņas vārdā. Viszemākais punktu skaits bija LE. (iegūti 6 no 29) un ED. (iegūti 10 no 29). Abiem zēniem ir arī grūtības apgūt vispārējo pirmsskolas izglītības programmu. Kopumā vērojams, ka visi bērni spēj noteikt ārpus valodas skaņas, bet lielākās grūtības ir diferencēt balsīgos un

nebalstīgos līdzskaņus, saklausīt skaņu atrašanās vietu vārdā un saliedēt skaņas vārdā. Balstoties uz sākuma izpētes rezultātiem un izdarītajiem secinājumiem, darba autore nākamajā apakšnodaļā aprakstīs koriģējoši attīstošo darbību fonemātisko traucējumu mazināšanai 5 – 6 gadus veciem bērniem, izmantojot dabas materiālus.

4.3. Koriģējoši attīstošā darbība, izmantojot dabas materiālus

Koriģējoši attīstošā darbība tiek uzsākta 2017. gada oktobrī un turpinās līdz 2018. gada aprīlim. Pirmsskolas izglītības iestāde „X” īsteno vispārējo pirmsskolas izglītības programmu, kods 0101 1111. Logopēdiskās nodarbības notiek divas reizes nedēļā. Lai tiktu ievērotas bērnu individuālās attīstības īpatnības, tās tiek organizētas gan individuāli, gan veidotas apakšgrupas, atbilstoši bērnu fonemātiskās uztveres smaguma pakāpei.

Visās nodarbībās tiek izmantoti dabas materiāli. Fonemātiskās uztveres aktivizēšanai tie ir dažādi skanoši materiāli, arī pašdarināti mūzikas instrumenti, bet vārdu, zilbju un skaņu diferencēšanas posmā dabas materiāli tiek pielietoti vingrinājumos un rotaļās, lai dažādotu uzdevumus, ieinteresētu bērnus un motivētu aktīvai izziņas darbībai. Katrā nodarbībā tiek pievērsta uzmanība arī sīkās motorikas attīstībai. Spēlējot pirkstiņrotaļas, tiek pielietoti atbilstoši dabas materiāli, kuru savākšanā tiek iesaistīti gan bērni, gan vecāki, gan grupu skolotāji.

Iestādē tiek īstenota ekoskolu programma, bērni aktīvi darbojas brīvā dabā, pēta, vēro, vāc dabas materiālus, lai izmantotu radošās rotaļās. Likumsakarīgi, ka darba autore arī logopēdiskajās nodarbībās bērnu fonemātiskās uztveres sekmēšanai izmantos dabas materiālus.

Koriģējoši attīstošā darbība tiek organizēta sadarbībā ar grupas skolotājām, mūzikas un sporta skolotāju. Pēc logopēda iniciatīvas tiek pārrunātas pētījumā iesaistīto bērnu stiprās un vājās puses, nepieciešamais atbalsts un individuālā darba virzieni, uzsverot fonemātiskās uztveres sekmēšanu.

Ārpus valodas skaņu saklausīšanas un diferencēšanas posms sākas ar dabas skaņu saklausīšanu ārā nodarbībās. Bērni veic dažādus uzdevumus dzirdes uzmanības aktivizēšanai un skaņu diferencēšanai – ieklausīties, sadzirdēt, aprakstīt dzirdētās skaņas un atkārtot tās:

- putnu dziesmas,
- rūcošas mašīnas vai traktora troksni,
- kastaņu un zīļu grabēšanu spainīšos,
- vēja brāzmas šalkšanu,
- lietus līšanu,
- ieklausīšanos klusumā.

Šajā posmā visi vingrinājumi un rotaļas ir ar uzdevumu attīstīt fonemātisko dzirdi bērniem, ieklausīties skaņu niansēs, diferencēt tās. Dzirdes uzmanības un atmiņas vingrināšana notiek, iesaistot bērnus rotaļās ar dabas materiāliem:

- *Rotaļa „Klausies un nosauc”* (skat. 8. pielikumu) – bērni iepazīstas ar dažādu dabas materiālu radītajām skaņām, apgūst materiālu nosaukumus. Iesaistot taustes sajūtas, mācās tos raksturot, runā aktivizē īpašības vārdus. Rotaļas otrais posms ir skaņu atpazīšana tos neredzot (logopēds skaņas rada aiz aizslietņa). Kad bērni ir apguvuši rotaļas noteikumus, tad mainās ar logopēdu vietām un bērns kļūst par rotaļas vadītāju darbojoties aiz aizslietņa. Šī rotaļa ļoti patika LE., RE. un ED., jo paši varēja vadīt rotaļu un bija iespēja nopelnīt žetonus par pareizi atminētajām skaņām. Vēroju, ka nodarbības sākumā, bērni aizrautīgi pēta materiālu radītās skaņas, ber, grabina, maisa tos. Katram bērnam ir savs dabas materiālu komplekts.

- *Rotaļa „Skanošās oliņas”* (skat. 8. pielikumu) – sekmē bērnu dzirdes uzmanību, spēju diferencēt skaņas. Uzdevums ir atrast divas vienādi skanošas oliņas. Sākumā logopēds dod trīs pārus ar skanošajām oliņām, kurās atrodas materiāli, kas skan stipri atšķirīgi, piemēram, smiltis, lēcas, pupas. Vēlāk uzdevumu pagrūtina ar līdzīgi skanošiem materiāliem. Šo uzdevumu visi bērni veica ar interesi. Sadarbībā ar grupas skolotāju, bērniem bija iespēja piedalīties to izgatavošanas procesā. Tas rada interesi un saudzīgu attieksmi pret lietām.

- *Rotaļa „Seko skaņai!”* (skat. 8. pielikumu) – attīsta dzirdes priekšstatus, uzmanību un kustību koordināciju. Rotaļa tiek izspēlēta grupu nodarbībās un ārpusnodarbību laikā, jo tajā piedalās vismaz divi pāri bērnu. Viens bērns no pāra skandina pašgatavotu skaņu rīku, otrs ar aizsietām acīm seko skaņai. Uzdevums nav viegls, jo telpā darbojas divi pāri, tātad katram bērnam jāuztver un jāseko savai skaņai. Uzdevums kļūst vēl grūtāks, ja abiem vadītājiem ir ritma kociņi, bet katrs izsit savu ritmu – ātrāku un lēnāku. Sākumā šo uzdevumu piedāvāju bērniem, kuriem ir vidējas smaguma pakāpes fonemātiskās uztveres traucējumi, jo LE. un ED. šis uzdevums ir par sarežģītu, bērni nespēja koncentrēt uzmanību tikai vienai skaņai. Bet mācību gada nobeigumā rotaļu spēlēja visi pētījumā iesaistītie bērni.

Šajā posmā tika iekļauti arī vingrinājumi ritma uztverei. ED. un LE. īpaši pievērsot uzmanību. Ritma atkārtojumi tika izklaudzināti ar kastaņu, akmeņu, klucīšu palīdzību. Spēlējot rotaļu „Telegrāfs”, bērni ar dabas materiālu starpniecību „pārraidīja” norādīto ritmu viens otram. Kopumā bērniem rotaļas ļoti patika, jo paši bija skaņu radītāji.

Runas tembra, skaļuma, augstuma diferencēšanas posmā bērni vingrinājās sadzirdēt un izrunāt, diferencēt skaņas dažādās tonalitātēs, čukstus, skaļi un ļoti skaļi, zemā balsī un

smalkā balstiņā. Svarīgi ir pievērst uzmanību elpošanai vingrinājumu laikā. Nodarbībās tika veikti vingrinājumi:

- balss skaļuma izmaiņu saklausīšanai (čuksti, skaļa balss),
- balss tembra atšķiršanai (dzīvnieku un to mazuļu balss atdarināšana),
- balss augstuma diferencēšanai (atšķirot balss emocionālo piesātinājumu, piemēram, bailes, prieku).

Arī šeit tika izmantoti dabas materiāli. Piemēram, akmens „sejiņas”, kuras ir ar dažādām grimasēm. Tās apspēlējot caur izdomātiem pasaku tēliem, bērni vingrinājās izrunāt vienas un tās pašas skaņas, vārdus, vārdu savienojumus, izmantojot dažādu balss spēku, tembru un augstumu (skat. 9.pielikumu).

Bērni viens otru labi pazīst, tāpēc pārsvarā šie uzdevumi tika iekļauti grupu nodarbībās rotaļu veidā, lai būtu iespēja viena uzdevuma robežās vingrināties diferencēt vairākas balsis. Nodarbību sākumā bija grūtības atraisīt bērnus apzināti izmantot savas balss iespējas, kontrolēt tās, it īpaši TO., LE. un EM. Bet, turpretī DI. bija grūti ievērot noteikumus, pieklusināt savu balsi, neteikt citiem priekšā. Secināju, ka šos vingrinājumus veicot liela nozīme ir palīgmateriāliem, šajā gadījumā dabas materiāliem, ar kuru palīdzību bērniem rodas interese un uzmanības noturība.

Vārdu atpazīšanas un diferencēšanas posma laikā bērniem tiek doti uzdevumi, kur jādiferencē pēc skanējuma tuvi vārdi. Bērni mācās izprast vārdu nozīmes, uzmanīgi ieklausīties, ja mainās kāda skaņa vārdā. Vingrinājumu laikā bērni apgūst prasmes:

- saklausīt un atšķirt līdzīgi skanošus vārdus;
- noteikt vārdu garumu, ja tos izrunā pa pāriem;
- izprast vārdu nozīmi.

Vārdu diferencēšanas posma sākumā tiek dots uzdevums saklausīt vārdu citu vārdu virknē. Piemēram, logopēds parāda putna *spalvu*. Jautā bērniem: „Kas tas ir?” Bērni atbild: „spalva”! Logopēds: „Tagad uzmanīgi klausieties vārdus, kurus es saukšu. Ja dzirdēsiet vārdu *spalva*, sasitīsiet akmentiņus, kuri jums rokās. ” Logopēds sauc vārdu virkni – *pūka, smilga, galva, spalva, snauda, halva, spalva* utt. Dzirdot vārdu *spalva*, bērni sasit akmentiņus. Lai uzdevums būtu interesantāks un uzskatāmāks, līdzīgā veidā izmanto arī citus dabas materiālus (*akmens* – asmens, ūdens, akacis; *pupa* – lupa, lapa, kupla, pūta, puse pote; *zīle* – pīle, sile, zāle, vīle, zīme, sili, zili, utt.).

Lai pēc skanējuma atšķirtu vārdu garumu, bērniem tiek dots uzdevums, kura laikā uzmanīgi jāklusās vārdu pāri, kurus izrunā logopēds, un jāpasaka, vai tie ir vienāda garuma. Piemēram, *zīle* – *zāle*, *smiltis* – *smilgas*, *kastaņi* – *akmeņi*, *zirņi* – *zirnīši*, *kaste* – *kastītes*, *miza* – *klucītis*.

Sākuma posmā atšķirt līdzīgi skanošus vārdus grūtības bija ED. un LE. Bet EM. un DI. ar aizrautību darināja vārdu pamazināmās formas. DI. būdams ļoti aktīvs zēns, izpildot vingrinājumus steidzās un kļūdījās. Novēroju, ka zēns savas kļūdas nepārdzīvo, vienmēr grib atbildēt pirmais, būt līderis. Lai korekcijas darbs būtu sekmīgs, DI. vairāk plānoju individuālās nodarbības.

Zilbju diferencēšanas posma laikā bērni apgūst prasmes atšķirt akustiski līdzīgas zilbes. Vispirms bērniem tiek piedāvāti uzdevumi, lai izprastu, kas ir zilbe, ka no zilbēm veidojas vārdi, ka jebkuru vārdu var sadalīt zilbēs. To darot veiksmīgi var izmantot dabas materiālus kā palīglīdzekļus, lai skandējot zilbes, izsistu ritmu.

Vingrinājumus sāk ar uzdevumu, kura laikā bērniem:

- jāatkārto ritmiski zilbju rindas pēc logopēda (ma – ma – mā, man ir maza māsa, la – la – lā, lācis zeķi lāpa), kā arī sauc zilbju rindas pēc J. Līdakas izstrādātajām zilbju tabulām (skat. 10. pielikumu);
- jāsaklausā zilbe, kura neiederas zilbju virknē (logopēds sauc la – la – la – **ja** – la – la). Rotaļas „Telefons” laikā bērni sēž rindā viens aiz otra. Logopēds pēdējam iečukst ausī zilbju rindu – *su – su – so*, vai – *pa – pa – ba*, bērni to atkārto nākamajam, tikai pēdējais saka skaļi;
- izrunājot divas zilbes, jāsaklausā vārds. Pirmo zilbi izrunā logopēds, otro bērns. To dara ritmiski viens aiz otra, piemēram, logopēds saka – **pī**, bērns – **le**, jāsaklausā **pīle**. Rotaļas aprakstu skatīt 10. pielikumā.

Šis darba posms ir sarežģītāks. Bērniem grūtāk padodas saklausīt akustiski līdzīgas zilbes. LE. izrunājot zilbju rindas ļoti ātri nogurst, zaudē koncentrēšanos. Tad uzdevumi tiek mainīti, izmantotas rotaļas, kur aktīvāk jādarbomas. Arī mūzikas nodarbībās skolotāja izmanto dziesmiņas ar zilbju rindu atkārtošanos. Citās nodarbībās grupu skolotājas pēc logopēda ieteikumiem izmanto pirkstiņrotaļas un skaitāmpantus gan ritma uztverei, gan zilbju noteikšanai un zilbju rindu atkārtošanai.

Dabas materiāli (zīles, kastaņi, riekstu čaulas) tika izmantoti zilbju ritmiskai skaitīšanai, kā arī zilbju skaita noteikšanai. Pie attēla bērns pielika zilbju skaitam atbilstošā daudzumā zīles vai citus priekšmetus.

Fonēmu diferencēšanas posmā bērniem jāvingrinās saklausīt skaņas, diferencēt tās, izdalīt pirmo, pēdējo skaņu vārdā. Kā arī nosaukt vārdu pa skaņām un no nosauktajām skaņām izveidot vārdu. Šis ir garš darba posms. Ņemot vērā, ka bērnu fonemātiskās uztveres attīstības līmeņi ir dažādi, nodarbības notiek vairāk individuāli, mazāk grupās. Uzdevumi tiek paredzēti atbilstoši bērna spējām, balstoties uz stiprajām pusēm. Arī šajā posmā svarīgi ir iesaistīt dažādus maņu analizatorus – dzirdi, redzi, tausti.

- Pirmās skaņas saklausīšana vārdā. Logopēds sauc vārdus paspilgtinot pirmo skaņu. Bērni to uztver un nosauc. Vingrinājumi pirmās skaņas izdalīšanai vārdā – bērni no brīnummaisiņa izņem dažādus dabas materiālus un nosauc tā nosaukumu un pirmo skaņu (*zīle* – Z, *čiekurs* – Č u. c.). Sagrupē tos atbilstoši pirmajai skaņai pēc norādījumiem.
- „*Izdomā vārdu ar noteiktu sākuma skaņu!*” (skat. 11. pielikumu). Bērni met metamo kauliņu, uz kura attēloti īsie un garie patskaņi. Kauliņam apstājoties, izdomā vārdu ar noteiktu sākuma skaņu. Rotaļas „*Bums – palecies!*” laikā bērnam jāsaklausa un jāatšķir balsīgie – nebalsīgi līdzskaņi P un B .
- Patskaņu diferencēšana rotaļā „*Garais un Īsais*”. Logopēds sauc vārdus, bērns dzirdot garo patskani vārda sākumā, paceļ garāko kociņu, bet dzirdot īso patskani – piesit pie galda ar koka klucīti (vārdi – ābols, avene, ezis, ērglis, uguns, ūdens, istaba, īriss) .
- Vārda dalīšana pa skaņām. Rotaļa „*Malkas zāģēšana*”, kur vārdi uzrakstīti uz maziem klucīšiem. Bērni nosauc vārdu pa skaņām, tad vārda burti tiek sajaukti un bērnam atkal tie jāsaliek kopā, lai veidotos tas pats vārds.
- Vārdu veidošana no skaņām. Bērni vispirms nosaka konkrētā dabas materiāla pirmo skaņu. Tad apvienojot skaņas, veidojas jauns vārds. Piemēram, vārds *KAZA*, veidojas ja sasauc kopā vārda *kastanis*, *akmens*, *zari*, *akmens* pirmās skaņas. Bērniem dabas materiāli tiek doti noteiktā secībā, lai veidotos vārds (skat. 11. pielikumu).

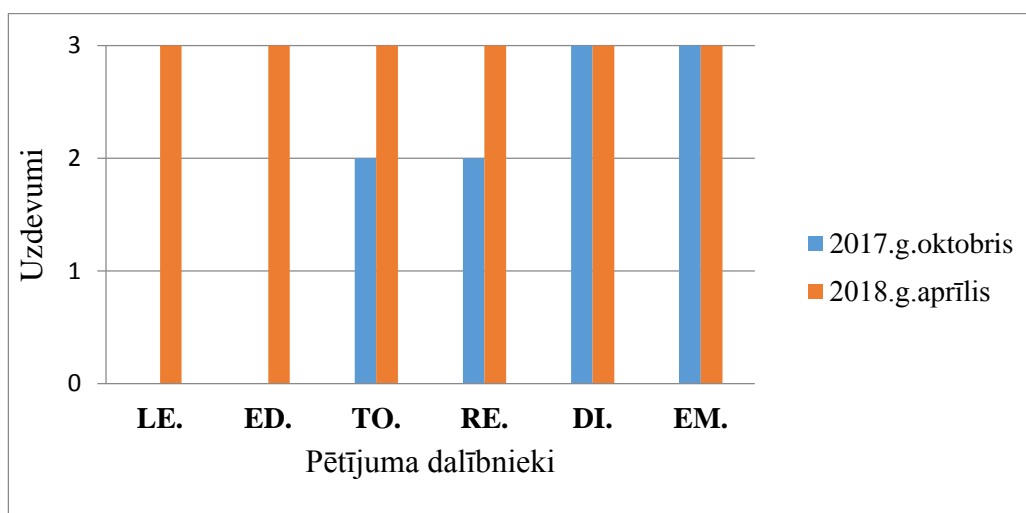
Skaņu diferencēšanas posms ir garākais un sarežģītākais. Logopēdam jāņem vērā, ka katra bērna attīstība norit individuāli, to nedrīkst steidzināt, jāievēro mācīšanas princips no vieglākā uz sarežģītāko. Lai korekcijas darbs būtu sekmīgāks, logopēdiskajās grupās tika apvienoti bērni, kuri pazīst burtus. Tie ir EM., TO., un DI. Šiem bērniem logopēds izstrādāja uzdevumus un vingrinājumus, iekļaujot burtu kartītes, darba lapas, kur attēls jāsavieno ar burtu. Arī vārda veidošanā no skaņām tika izmantoti atbilstoši uzdevumi un rotaļas.

Ņemot vērā, ka visiem pētījumā iesaistītajiem bērniem ir grūtības diferencēt balsīgos un nebalsīgos līdzskaņus, tad katrā nodarbībā tika izmantoti vingrinājumi, ar kuru palīdzību bērni apzināti mācījās izjust balsenes vibrāciju (ieslēgt „motoriņu”). ED. LE. un RE. sākumā ļoti grūti veicās ar skaņu saklausīšanu. LE. izdalot skaņas, līdzskanim līdzī nosauc arī patskani. Tad individuāli strādājot, zēns lēnām apguva prasmi nosaukt atsevišķu skaņu. LE. kavēja ļoti daudz slimības dēļ.

4.4. Pētījuma rezultātu apkopošana un analīze

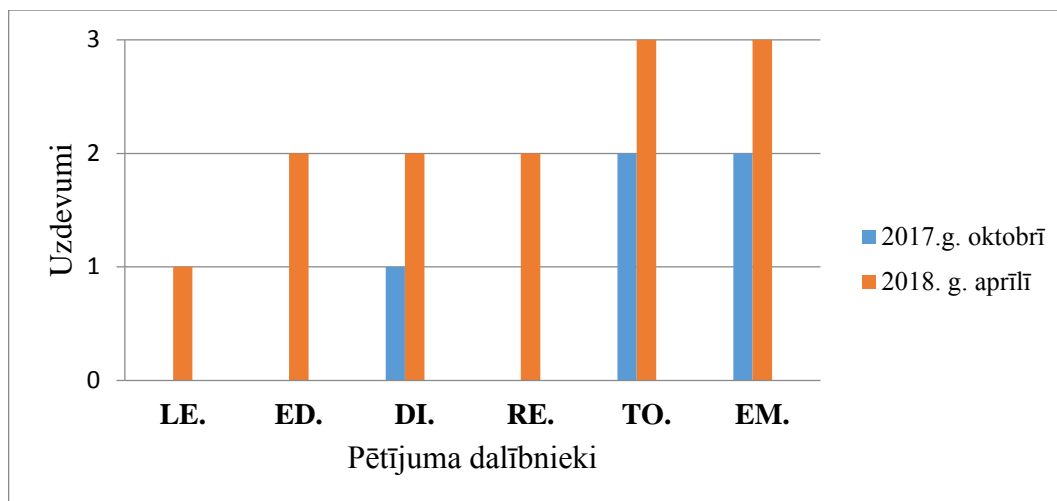
Attīstoši koriģējošās darbības noslēgumā, 2018. gada aprīļa beigās, tika veikta atkārtota fonemātiskās uztveres pārbaude pētījumā iesaistītajiem bērniem, lai novērtētu dabas materiālu izmantošanas efektivitāti korekcijas darbā. Paralēli fonemātiskās uztveres pilnveidošanai notika arī skaņu izrunas traucējumu novēršana LE., DI. un RE., vārdu krājuma paplašināšana, sīkās motorikas vingrināšana, izmantojot rotaļas ar dabas materiāliem.

Pēc fonemātiskās uztveres pārbaudes, darba autore akcentē tādus kritērijus kā pirmās un pēdējās skaņas izdalīšana vārdā un skaņu saliedēšana vārdā (skat. 2., 3., 4., 5., 6. un 7. pielikumu). Skaņu diferencēšanas posms korekcijas darbā bija visgarākais un grūtākais. Bet dažādojot metodes un pielietojot atbilstošus uzdevumus un vingrinājumus ar dabas materiāliem, pētījuma beigās var secināt, ka bērnu spēja diferencēt skaņas vārda sākumā ir uzlabojusies visiem bērniem. Tas atspoguļots 4.4.1.attēlā.

4.4.1.att. Skaņas saklausīšana vārda sākumā

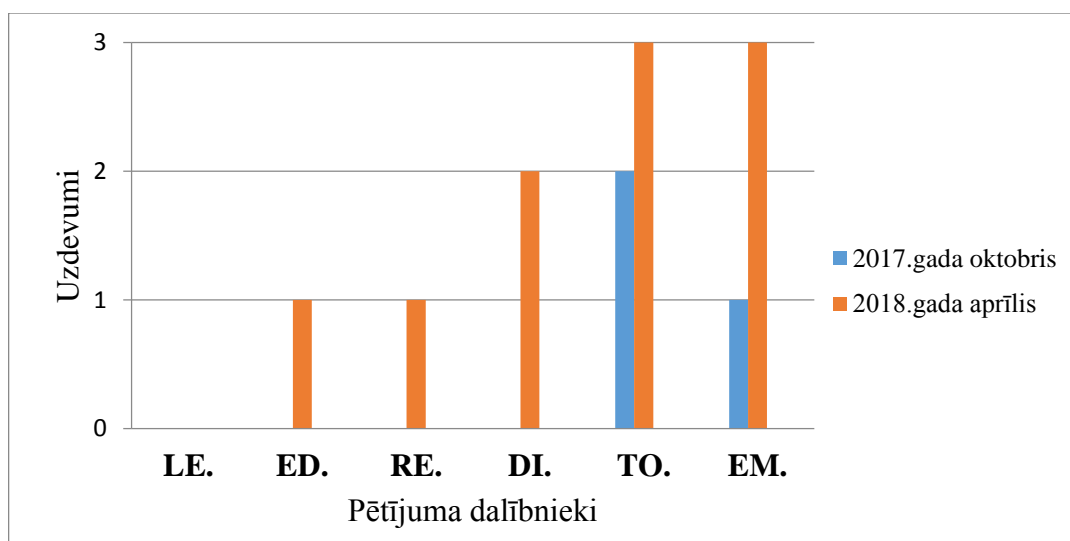
Ja pētījuma sākumā visos uzdevumos tikai EM. un DI. varēja noteikt pirmo skaņu vārdā, tad pēc koriģējoši attīstošās darbības jau visi bērni šo uzdevumu izpildīja bez kļūdām. To spēja arī LE. un ED., kuri sākumā vispār nespēja diferencēt skaņu vārda sākumā. Sadarbībā ar grupas skolotāju, līdzīga veida uzdevumi bērniem tika piedāvāti arī rīta apļa laikā. Lielākas grūtības sagādāja vārda pēdējās skaņas noteikšana. Tas atspoguļots 4.4.2. attēlā.

4.4.2.att. Skaņas saklausīšana vārda beigās

Pētījuma sākumā trīs bērni LE., ED. un RE. nespēja diferencēt vārda pēdējo skaņu nevienā no uzdevumiem, DI. – vienā uzdevumā, bet TO. un EM. divos. Kā redzams 4.4.2. attēlā, tad pētījuma noslēgumā rezultāti ir uzlabojušies viesiem bērniem. TO. un EM. saklasa vārda pēdējo skaņu visos uzdevumos, RE., ED. un DI. divos, bet LE. vienā uzdevumā.

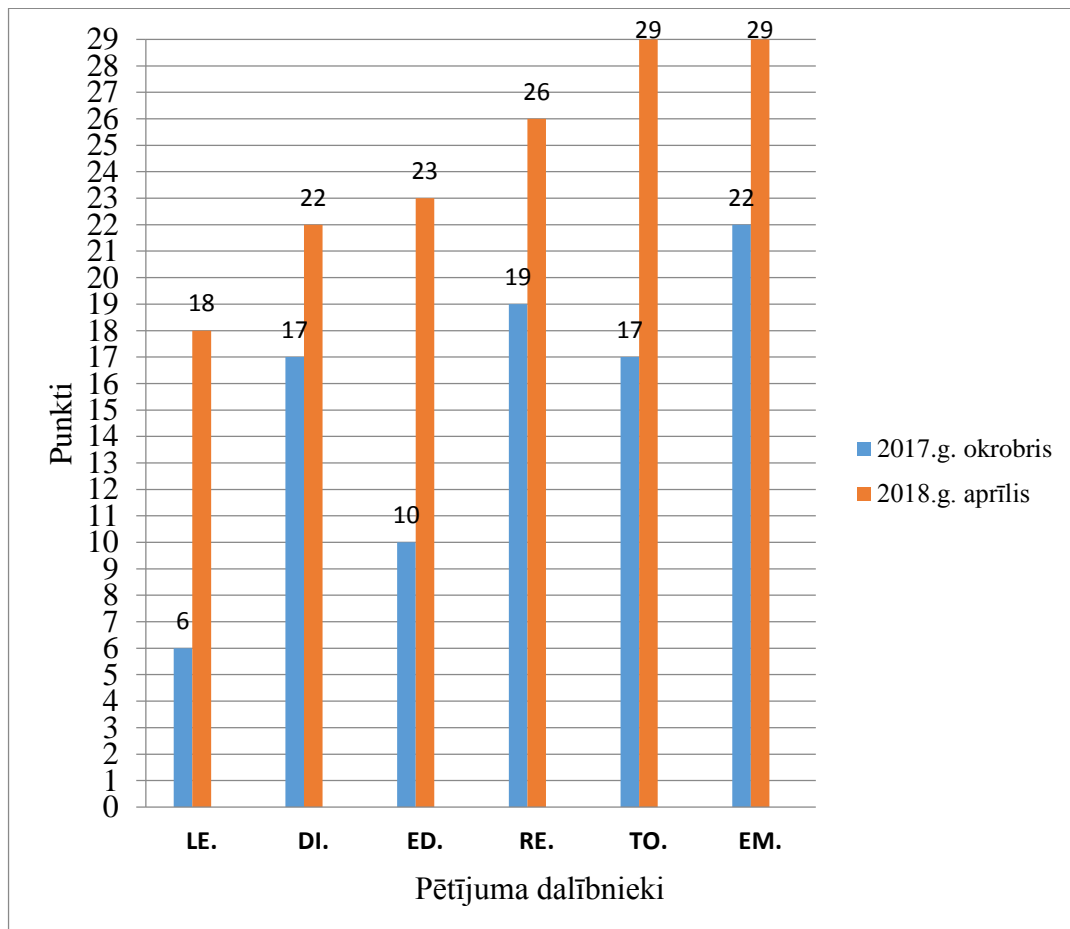
Arī uzdevumos, kur bērniem jāveic fonemātiskā sintēze, tātad, skaņu saliedēšana vārdā, redzama izaugsme pēc koriģējoši attīstošās darbības. Tas uzskatāmi atspoguļots 4.4.3. attēlā.

4.4.3.att. Skaņu saliedēšana vārdā

Pētījumā sākumā tikai divi bērni daļēji spēja veikt šo uzdevumu, no logopēda nosauktajām skaņām izveidot vārdu. Bet pētījuma beigās izaugsme vērojama visiem bērniem, izņemot LE., kurš regulāri kavēja nodarbības, bieži slimojot. TO. un EM. bez grūtībām izpildīja visus uzdevumus, DI. veica divus no trim uzdevumiem, bet ED. un RE. spēja vienā uzdevumā nosauktās skaņas saliedēt vārdā.

Katra bērna fonemātiskās uztveres pārbaudes rezultāti uzskatāmi atspoguļoti 2., 3., 4., 5., 6. un 7. pielikumā. Pēc rezultātu apkopošanas var secināt, ka tomēr visiem bērniem nevarēja novērst fonemātiskās uztveres traucējumus un korekcijas darbs būs jāturpina. Bet lielākajai daļai bērnu vērojami būtiski uzlabojumi, izaugsme ir visiem bērniem. Divi bērni pētījuma beigās spēja pareizi izpildīt visus uzdevumus. Tas uzskatāmi atspoguļots 4.4.4. attēlā.

4.4.4.att. Fonemātiskās uztveres korekcijas dinamika

Atkārtotās bērnu fonemātiskās uztveres pārbaudes rezultāti liecina, ka visi bērni varēja atpazīt ārpus valodas skaņas, atkārtot skaitāmpantu ar kustībām un nosaukt vārda pirmo skaņu. Visvairāk bērnu kļūdījās nosaucot vārda pēdējo skaņu (LE., DI., ED. un RE.) un vārdu veidošanā no dotajām skaņām (LE., DI. un ED.). Tātad fonemātiskā analīze un sintēze ir sarežģītākie darba posmi, pie kuriem jāturpina strādāt.

EM. – spēja bez kļūdām izpildīt visus uzdevumus. Meitene ir centīga, nekavēja logopēdiskās nodarbības. Grūtākais no posmiem bija balsīgo un nebalsīgo līdzskaņu diferencēšana un skaņas vietas noteikšana vārdā. Laba sadarbība izvērtās arī ar meitenes vecākiem. Pētījuma noslēgumā, pēc atkārtotas pārbaudes, EM. nav konstatēti fonemātiskās uztveres traucējumi (skat. 2.pielikumu).

TO. – visus uzdevumus izpildīja bez kļūdām. Zēnu ļoti ieinteresēja darbošanās ar dabas materiāliem. Zēns ātri apguva vārdu dalīšanu zilbēs, arī ritma uzdevumus. Garāks laika posms

bija nepieciešams, lai spētu diferencēt garos un īsos patskaņus. Pētījuma noslēgumā, pēc atkārtotas pārbaudes, TO. nav konstatēti fonemātiskās uztveres traucējumi (skat. 5. pielikumu).

RE. – veicot atkārtotu fonemātiskās uztveres pārbaudi, tika konstatēts, ka zēns spēj atkārtot zilbju rindas, prot noteikt zilbju skaitu vārdā. Šos uzdevumus RE. apguva ātri, jo zēnam ir laba ritma izjūta. Kļūdas konstatētas divos uzdevumos – skaņu saklausīšana vārda beigās (no trīs vārdiem kļūdījās vienā), ja pēdējā skaņa ir līdzskanis, kā arī skaņu saliedēšana vārdā (no trīs vārdiem kļūdījās divos). Ir vērojami arī skaņu izrunas uzlabojumi – RE. spēj artikulēt skaņu [R], tikai nepieciešams to aktivizēt saistītā runā. No iespējamajiem 29 punktiem, RE. ieguvis 26, kas atbilst augstam fonemātiskās uztveres līmenim (skat. 4. pielikumu).

ED. – veicot atkārtotu fonemātiskās uztveres pārbaudi, konstatēts, ka zēnam ir liela attīstības izaugsme, jo sākuma izpētes rezultāti ir ļoti zemi – 10 punkti, bet pētījuma noslēgumā – 23 no 29 iespējamajiem, kas atbilst vidējam fonemātiskās uztveres traucējumu līmenim (skat. 3. pielikumu). Skaņu rindas atkārtot, grūtības bija balsīgo un nebalsīgo līdzskaņu diferencēšanā (p – b). ED. balsīgos līdzskaņus atkārtot nebalsīgi. Zēns nespēj garākus vārdus sadalīt pa zilbēm (trīszilbju un četrzilbju). Arī fonemātiskās sintēzes uzdevumus veicot, nespēj izveidot vārdu no četrām skaņām. Nepieciešams turpināt nodarbības.

DI. – veicot atkārtotu fonemātiskās uztveres pārbaudi, konstatēts, ka zēns bez kļūdām veic uzdevumus ritma pārbaudē, skaitāmpanta ar kustībām atkārtotā un pirmās skaņas diferencēšanā vārdos. DI. kļūdījās atkārtot zilbju rindas ar balsīgajiem un nebalsīgajiem līdzskaņiem – balsīgos atkārtot nebalsīgi, garo patskaņu diferencēšanā. Vārda pēdējās skaņas izdalīšanā kļūda bija vienā uzdevumā, kur vārds beidzas ar patskani kā arī skaņu saliedēšanā vārdā. Zēns nodarbības apmeklēja neregulāri, bieži slimoja, nodarbībās ļoti kustīgs, neuzmanīgs, steidzas pabeigt uzdevumu, neieklausoties norādījumos. No iespējamajiem 29 punktiem, DI. ieguvis 22, kas atbilst vidējam fonemātiskās uztveres līmenim (skat. 6. pielikumu). Jāturpina apmeklēt nodarbības.

LE. – veicot atkārtotu fonemātiskās uztveres pārbaudi, tika konstatēts, ka zēns joprojām nespēj veikt lielāko daļu uzdevumu bez kļūdām. LE. atkārtot ritmu un sadalot vārdus zilbēs, daļēji kļūdās visos uzdevumos. Arī atkārtot zilbju rindas grūtības ir diferencēt pēc artikulācijas un akustiski līdzīgās skaņu rindas, kļūdās garo un īso patskaņu diferencēšanā. Balsīgos līdzskaņus izrunā nebalsīgi. Lielākajā daļā uzdevumu spēj noteikt vārda pirmo skaņu, bet nediferencē patskani vārda beigās un vidū. Nevar saliedēt skaņas vārdā. LE. ļoti bieži slimo, nodarbības apmeklētas neregulāri. No iespējamajiem 29 punktiem, LE. ieguvis 18, kas atbilst vidējam fonemātiskās uztveres līmenim, bet ir ļoti tuvu zemam (skat. 7. pielikumu). Nepieciešams turpināt nodarbības.

Lai paplašinātu pētījumu par dabas materiālu izmantošanas iespējām fonemātiskās uztveres sekmēšanā 5 – 6 gadus veciem bērniem, darba autore veica anketēšanu pētījumā iekļauto bērnu grupas 3 pedagogiem (skat. 13. pielikumu). Pēc darba autores ierosinājuma pedagogi tika aicināti izmantot dabas materiālus rotaļās un vingrinājumos ārpusvalodas skaņu saklausīšanas posmā. To iekļāva dažādos dienas cēlienos:

- rīta apļa laikā, spēlējot pirkstu rotaļas,
- integrētās rotaļnodarbībās,
- ārpusnodarbību laikā,
- pastaigās.

Bērni kopā ar vecākiem iesaistījās skaņu rīku izgatavošanā no dabas materiāliem. Pedagogu vērtējums par dabas materiālu izmantošanas iespējām fonemātiskās uztveres sekmēšanā bērniem pēc anketu apkopošanas un analīzes ir pozitīvs. Visi trīs anketēšanā iesaistītie pedagogi atzīst, ka:

- dabas materiālu pielietojums ir bijis lietderīgs,
- turpinās izmantot dabas materiālus arī valodas skaņu apguves posmā, jo tas veicina bērnu aktīvu iesaistīšanos rotaļās, palīdz saglabāt uzmanības noturību vingrinājumu laikā.

Apkopojot rezultātus, var secināt, ka pētījuma koriģējoši attīstošā darbība ir bijusi veiksmīga. Diviem no pētījumā iesaistītajiem bērniem nav diagnosticēti fonemātiskās uztveres traucējumi, bet pārējiem ir būtiski uzlabojumi un novērtējums – vidēja līmeņa fonemātiskās uztveres traucējumi. Dabas materiālu izmantošana logopēdiskajās nodarbībās, metožu dažādošana, kā arī sadarbība ar citiem pedagogiem ir veicinājusi bērnu fonemātiskās uztveres pilnveidošanu. Izstrādāta eksperimentālo uzdevumu sistēma, izgatavots metodiskais materiāls no dabas materiāliem, kuru iespējams izmantot gan individuālajā, gan apakšgrupu darbā. Diplomdarbā izvirzītie mērķi ir sasniegti un darba autore apkopojusi ieteikumus logopēdiem fonemātiskās uztveres sekmēšanā 5 – 6 gadus veciem bērniem, izmantojot dabas materiālus.

IETEIKUMI

Darba autore, balstoties uz dažādu autoru atziņām, kā arī koriģējoši attīstošās darbības rezultātiem, ir apkopojusi ieteikumus logopēdiem fonemātiskās uztveres sekmēšanai 5 – 6 gadus veciem bērniem, izmantojot dabas materiālus.

- Savlaicīgi pārbaudīt fonemātiskās uztveres attīstību bērniem.
- Ievērot katra bērna individuālās attīstības īpatnības, nesteidzināt bērnu.
- Korekcijas darbībā iesaistīt vecākus, pedagogus, ja nepieciešams, arī citus speciālistus.
- Organizēt nodarbības brīvā dabā ārpusvalodas skaņu saklausīšanai un diferencēšanai.
- Pievērst uzmanību apkārtējās vides iesaistei un motivācijas radīšanai.
- Izmantot dabas materiālus logopēdiskajās nodarbībās bērniem, lai vingrinātu sīko motoriku (pirkstiņu rotaļas, radošie darbi).
- Aicināt bērnus piedalīties pašdarinātu skaņu rīku izgatavošanā. Izmantot tos ikdienas rotaļās dažādos dienas cēlienos.
- Radoši pielietot dabas materiālus rotaļās un vingrinājumos, lai pilnveidotu fonemātisko analīzi un sintēzi.

NOBEIGUMS

Veicot logopēdiskās korekcijas darbu fonemātiskās uztveres sekmēšanā 5 – 6 gadus veciem bērniem, svarīgi ir skatīt bērna attīstību kopveselumā. Bērna runas un valodas attīstību ietekmē gan apkārtējā vide un sabiedrība, gan arī fiziskā, emocionālā, sociālā un kognitīvā attīstība. Pamatojoties uz dažādu autoru atziņām, pirmsskolas laiks ir piemērotākais runas un valodas korekcijai, tātad arī fonemātiskās uztveres pilnveidei. 5 – 6 gadu vecumā bērns apgūst prasmes, kuras nepieciešamas uzsākot mācības skolā. Spēja atšķirt un saklausīt valodas skaņas ir priekšnoteikums pareizai runas izveidei. Attīstīta fonemātiskā uztvere ir pamatā bērna spējām analizēt un sintezēt skaņas vārdā, kas nepieciešamas lasītprasmes un rakstītprasmes apguvē.

Diplomdarba teorētiskajā daļā tika izziņāta un analizēta pedagoģiski psiholoģiskā literatūra par 5 – 6 gadus vecu bērnu attīstību veselumā, par fonemātiskās uztveres būtību un tās attīstības likumsakarībām. Tika akcentēta dabas materiālu nozīme fonemātiskās uztveres sekmēšanā, to izmantošana bērnu aktīvā darbībā, veicinot elementāras skaņu analīzes prasmes.

Tika veikta koriģējoši attīstošā darbība, lai noskaidrotu dabas materiālu izmantošanas iespējas fonemātiskās uztveres sekmēšanā bērniem. Pētījums pierāda, ka 5 – 6 gadus vecu bērnu fonemātiskās uztveres traucējumi mazinājās, veicot dažādus uzdevumus un vingrinājumus ar dabas materiāliem. Pieaug bērnu motivācija, uzmanības noturība, interese un emocionālais pārdzīvojums.

Apkopojot teorētiskās atziņas un īstenojot diplomdarbā izvirzītos uzdevumus, darba autore secina:

- Bērna attīstība jāskata kopveselumā, lai sekmīgi veiktu koriģējoši attīstošo darbību fonemātiskās uztveres traucējumu novēršanā 5 – 6 gadus veciem bērniem. Fonemātiskās uztveres savlaicīga attīstība ir pamatnosacījums lasītprasmes un rakstītprasmes apguvei.
- Radoši izmantojot dabas materiālus logopēdiskajās nodarbībās, bērni tiek motivēti darboties, saglabājas uzmanības noturība, veidojas estētiskā uztvere, tiek stimulēta sīkās motorikas attīstība.
- Pārdomāts un atbilstošs dabas materiālu pielietojums fonemātisko traucējumu mazināšanā 5 – 6 gadus veciem bērniem, veicinās dzirdes uztveres attīstību, fonemātisko priekšstatu veidošanos, spēju diferencēt skaņas, tātad sekmēs fonemātiskās uztveres attīstību kopumā. Liela nozīme ir logopēda sadarbībai ar bērnu, pedagogiem un vecākiem.

- Izmantojot eksperimentālo uzdevumu sistēmu ar dabas materiāliem koriģējoši attīstošajā darbībā, kā arī, ievērojot katra bērna individuālās attīstības īpatnības, tiek sekmēta bērnu fonemātiskā uztvere.

Var secināt, ka diplomdarba mērķis ir sasniegts un izvirzītā hipotēze apstiprinājusies.

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

1. **Albrehta, Dz. (1998)** *Pētīšanas metodes pedagogijā*. Rīga: Mācību grāmata, 104 lpp.
2. **Alekse, I. (2003)** *Runātprasme*. Rīga: Raka, 126 lpp.
3. **Baumane, A., Ķeire, L. (1994)** *Valodas traucējumu veidi*. Rīga: Zvaigzne, 96 lpp.
4. **Brice, B., (2013)** *Viss sākas ar rotaļu*. Rīga: RaKa, 244 lpp.
5. **Dzintere, D., Stangaine, I. (2007)** *Rotaļa - bērna dzīves prasmju sekmētāja*. Rīga: RaKa, 194 lpp.
6. **Dirnēna, V., (2000)** *Dabas materiāli pamatskolā*. Rīga: RaKa, 142 lpp.
7. **Elnebija, I. (1992)** *Pakāpieni bērna attīstībā*. Rīga: Latvijas organizācija „Glābiet bērņus”, 47 lpp.
8. **Geske, R. (2005)** *Bērna bioloģiskā attīstība*. Rīga: RaKa, 314 lpp.
9. **Freiberģa, Priede (2007)** *Bērns mācās izzināt pasauli*. Rīga: Izglītības soļi, 177 lpp.
10. **Freimane, I., Iesmiņa, I., Veģere, I. (2007)** *Vides mācība maziem bērniem*. Rīga: SIA ZAAO, 64 lpp.
11. **Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L., Staļģe, L., Merirande, R. (2000)** *Kā raisās valodiņa*. Rīga: Rasa ABC, 88 lpp.
12. **Hadaņonoka I., (2013)** *Sociālā pedagoga palīdzība bērniem ar valodas sistēmas traucējumiem*. Rīga, N.I.M.S., 196 lpp.
13. **Jurgena, I. (2002)** *Vispārīgā pedagogija*. Rīga: Izglītības soļi, 144 lpp.
14. **Kaņepēja, R., Lieģeniece, D., Černova, E., Dzintere, D., Pučure, I., Ukstiņa, R., Miķelsone, I., Suruda, I., Giluča, V. (2003)** *Es gribu iet skolā*. Rīga: Puse Plus, 191 lpp.
15. **Kramiņš, E. (2005)** *Runas prasme saziņā*. Rīga: SIA Biznesa augstskola Turība, 688 lpp.
16. **Kļaviņa, S. (1997)** *Valodas daba*. Lielvārde: Lielvārds, 80 lpp.
17. **Komenskis, J. A. (1992)** *Lielā didaktika*. Rīga: Zvaigzne, 231 lpp.
18. **Kušķe, L., (2013)** *Metodiskās rekomendācijas logopēdiem, kā strādāt ar fonēmu uztveršanas un atšķiršanas izpēti, un fonēmu producēšanas izpēti testiem*. Rīga: VISC, 36 lpp.
19. **Laua, A. (1997)**. *Latviešu literārās valodas fonētika*. Rīga: Zvaigzne ABC, lpp.
20. **Lendija, S., Ozola, E. (2004)**. *Bērna emocionālā audzināšana*. Rīga: BEA izdales materiāls vecākiem.
21. **Lieģeniece, D. (1999)** *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: RaKa, 38 lpp.

22. **Lieģeniece, D., Nazarova I. (1999)** *Veseluma pieeja valodas apguvē*. Rīga: RaKa, 112 lpp.
23. **Liepiņa, S. (2003)** *Speciālā psiholoģija*. Rīga: Raka, 398 lpp.
24. **Lidaka, J., (2016)** *Lasu un izprotu*. Rīga: Raka, 96 lpp.
25. **Lūse, J., Miltiņa, I., Tūbele, S. (2012)** *Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: RaKa, 340. lpp.
26. **Ļubļinska, A. (1979)** *Bērnu psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne, 383 lpp.
27. **Lesņičija R., (2011)** *Mana grāmatiņa. Sports. Skolotāja grāmata*. Rīga: Raka, 104 lpp.
28. **Markus, D. (2003)** *Bērna valoda: no pirmā kļiedziņa līdz pasakai*. Rīga: Rasa ABC, 143 lpp.
29. **Makarevičs, V., (2008)** *Metodisko materiālu "Obligātās pirmsskolas un sākumskolas izglītības izvērtējums un pilnveides iespējas" izstrāde*. 20.-39. lpp. Pieejams: <http://www.izm.gov.lv/images/statistika/petijumi/09.pdf> (skatīts 12.03.2018.)
30. **Mendziņa, Dz. (2004)** *Vārds doma runa*. Rīga: Sol Vita, 262 lpp.
31. **Miltiņa, I. (2005)** *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: Raka, 251 lpp.
32. **Miltiņa, I., Pastare, S. (1995)** *Pirmie soļi logopēdijā*. Rīga: Izglītības attīstības institūts, 68 lpp.
33. **Miltiņa, I., (2017)** *Modelēšana logopēdijā*. Rīga: Raka, 177 lpp.
34. **Morin, A.** *Multisensory Instruction*. Pieejams: <https://www.understood.org/en/school-learning/partnering-with-childrens-school/instructional-strategies/multisensory-instruction-what-you-need-to-know> (skatīts 23.04.2018.)
35. **Piažē, Ž. (1999)** *Bērna intelektuālā attīstība*. Rīga: Pētergailis, 112 lpp.
36. **Praveen, A., V. (2012)** *What is Multi-sensory Teaching?* Pieejams: <http://www.lexiconreadingcenter.org/multisensory-teaching/> (skatīts: 23.02.2018.)
37. **Prudņikova, I. (2004)** *Montesori pedagogija ikdienā*. Rīga :RAKA, 180 lpp.
38. **Puškarevs, I., Golubeva, A. (1999)** *Bērna attīstība*. Lielvārde: Lielvārds, 119 lpp.
39. **Smita, K., Strika L. (1998)** *Mācīšanās traucējumi no A līdz Z*. Rīga: Raka, 356 lpp.
40. **Svence, G. (1999)** *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 159 lpp.
41. **Šteinerts R., (1995)** *Bērna audzināšana no garazinātnes viedokļa*. Rīga, RaKa, 251 lpp.
42. **Šternfelde, I., (2017)** *Sīkās motorikas attīstīšana pirmsskolas vecuma bērniem*. Rīga, Pētergailis, 112 lpp.
43. **Tomele, G. (2015)** *Runas un valodas attīstības multistrukturālais modelis veseluma pieejas aspektā: Rēzeknes Augstskola, 223-232.lpp.* Pieejams: <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/viewFile/392/501> (skatīts 04.04.2018.)

44. **Tūbele, S., Landra, T., Šūmane, I., (2013)** *Metodiskais materiāls pedagogiem darbam ar izglītojamiem ar jauktiem attīstības traucējumiem.* Rīga: VISC.
45. **Tūbele S., Vilka I. (2016)** *Spēle – pirmskolas vecuma bērnu fonemātiskās uztveres sekmēšanai.* Rēzeknes tehnoloģiju akadēmija. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III, 191.–200. lpp. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2016vol3.1432> (skatīts 15.03.2018.)
46. **Tūbele, S. (2002)** *Skolēna runas attīstības vērtēšana.* Rīga: Raka, 165 lpp.
47. **Tūbele, S., Lūse J., (2012)** *Ja skolēns raksta nepareizi.* Rīga: Raka, 132 lpp.
48. **Vigotskis, Ļ. (2002)** *Domāšana un runa.* Rīga: EVE, 392 lpp.
49. **Vorobjovs, A. (2000)** *Vispārīgā psiholoģija.* Rīga: Izglītības soli, 212 lpp.
50. **Veselības ekonomikas centrs (2017)** Pieejams: <https://www.spkc.gov.lv/lv/statistika-un-petijumi/statistika/veselibas-aprupes-statistika1/get/nid/14> (skatīts 23.04.2018.)
51. **Волкова, Л. С., Шаховска, С. Н. (1998)** *Логопедия: Учебник для студентов дефектол. пед. вузов.* Москве: ВЛАДОС, 680 с.
52. **Лауткина, С.В. (2007)** *Логопсихология учебно методическое пособие.* Витебск: УОВГУ им. П. М. Машерова.

PIELIKUMI

Fonemātiskās uztveres pārbaudes tests

(pēc L. Kuškes (Kušķe, 2013, 33))

Uzdevums	n.p.k.	Vārdi/darbības	Pareizi	Kļūdaini
Zilbju rindu atkārtošana	1.	ma – mā – mā		
	2.	ma – ma – mā		
	3.	pa – ba – pā		
	4.	sa – ša – ša		
	5.	la – lā – jā		
	6.	mā – mē – mī – mo – mū		
Klausies un atkārto ritmu (sitīsim plaukstu)	7.	- -		
	8.	- - - -		
Ritmiskie zīmējumi (atrast vajadzīgo attēlu pēc dotā ritma zilbju skaita)	9.	Zēns –		
	10.	Saule – -		
	11.	Mākoņi – - -		
	12.	Flomasteri – - - -		
Kas tur skanēja? (noteikt ar dzirdes palīdzību)	13.	Piekļauvē		
	14.	Svilpe (taure)		
	15.	Čaukstina papīru		
	16.	Maisa ar tējkaroti krūzē		
Kāda skaņa ir pati pirmā?	17.	Mamma		
	18.	Saule		
	19.	Baloni		
Kāda skaņa ir pēdējā?	20.	Suns		
	21.	Krāsa		
	22.	Sēne		
Saklausīt īsos un garos patskaņus (atkārto pa vārdu pāriem)	23.	Māja – maza		
	24.	Poga – logā		
	25.	Roka – rokā		
Klausies un atpazīsti ko es pateicu (sadalot vārdu skaņās)	26.	O – L – A		
	27.	M – Ā – S – A		
	28.	L – A – S – A		
Klausies, iegaumē un atkārto kopā ar kustībām	29.	Skaitāmpants		
		Kopā:		

V – pareizi

K – kļūdaini

Vērtējums – 1 pareiza atbilde ir 1 punkts

Augsts līmenis – 25 – 29 punkti

Vidējs līmenis – 17 – 24 punkti

Zems līmenis – 16 un mazāk punkti

EM. fonemātiskās uztveres pārbaudes rezultāti

Uzdevums	n.p.k.	Vārdi/darbības	2017.g. oktobris	2018.g. aprīlis
Zilbju rindu atkārtošana	1.	ma – mā – mā	v	v
	2.	ma – ma – mā	v	v
	3.	pa – ba – pā	K	v
			pa – ba – bā	v
	4.	sa – ša – ša	v	v
	5.	la – lā – jā	v	v
6.	mā – mē – mī – mo – mū	k	v	
		mā – mē – mī – mo – mū		
Klausies un atkārto ritmu (sitīsim plaukstas)	7.	- -	v	v
	8.	- - - -	v	v
Ritmiskie zīmējumi (atrast vajadzīgo attēlu pēc dotā ritma zilbju skaita)	9.	Zēns –	v	v
	10.	Saule – –	v	v
	11.	Mākoņi – – –	k	v
	12.	Flomasteri – – – –	k	v
Kas tur skanēja? (noteikt ar dzirdes palīdzību)	13.	Pieklauvē	v	v
	14.	Svilpe (taure)	v	v
	15.	Čaukstina papīru	v	v
	16.	Maisa ar tējkaroti krūzē	v	v
Kāda skaņa ir pati pirmā?	17.	Mamma	v	v
	18.	Saule	v	v
	19.	Baloni	v	v
Kāda skaņa ir pēdējā?	20.	Suns	k	v
	21.	Krāsa	v	v
	22.	Sēne	v	v
Saklausīt īsos un garos patskaņus (atkārto pa vārdu pāriem)	23.	Māja – maza	v	v
	24.	Poga – logā	v	v
	25.	Roka – rokā	v	v
Klausies un atpazīsti ko es pateicu (sadaloj vārdu skaņās)	26.	O – L – A	v	v
	27.	M – Ā – S – A	k	v
	28.	L – A – S – A	k	v
Klausies, iegaumē un atkārto (ar kustībām)	29.	Skaitāmpantsāmpants	v	v
Kopā :			V – 22 videjs līmenis	V – 29 augsts līmenis

V – pareizi

K – kļūdaini

ED. fonemātiskās uztveres pārbaudes rezultāti

Uzdevums	n.p.k.	Vārdi/darbības	2017.g. oktobris	2018.g. aprīlis
Zilbju rindu atkārtošana	1.	ma – mā – mā	v	V
	2.	ma – ma – mā	v	V
	3.	pa – ba – pā	K	K
			pa – pa – pā	pa – ba – bā
	4.	sa – ša – ša	k	V
			ša – ša – ša	
5.	la – lā – jā	v	V	
6.	mā – mē – mī – mo – mū	k	V	
		mā – mē – mū		
Klausies un atkārto ritmu (sītīsim plaukstas)	7.	- -	v	V
	8.	- - - -	k	V
Ritmiskie zīmējumi (atrast vajadzīgo attēlu pēc dotā ritma zilbju skaita)	9.	Zēns –	k	V
	10.	Saule – –	k	V
	11.	Mākoņi – – –	k	K
	12.	Flomasteri – – – –	k	K
Kas tur skanēja? (noteikt ar dzirdes palīdzību)	13.	Pieklauvē	v	V
	14.	Svilpe (taure)	v	V
	15.	Čaukstina papīru	v	V
	16.	Maisa ar tējkaroti krūzē	v	V
Kāda skaņa ir pati pirmā?	17.	Mamma	k	V
	18.	Saule	k	V
	19.	Baloni	k	v
Kāda skaņa ir pēdējā?	20.	Suns	k	K
	21.	Krāsa	k	V
	22.	Sēne	k	V
Saklausīt īsos un garos patskaņus (atkārto pa vārdu pāriem)	23.	Māja – maza	v	V
	24.	Poga – logā	k	V
	25.	Roka – rokā	v	V
Klausies un atpazīsti ko es pateicu (sadaloj vārdu skaņās)	26.	O – L – A	k	V
	27.	M – Ā – S – A	k	K
	28.	L – A – S – A	k	K
Klausies, iegaumē un atkārto (ar kustībām)	29.	Skaitāmpantsāmpants	k	V
Kopā :			V – 10 zems līmenis	V – 23 vidējs līmenis

V – pareizi

K – kļūdains

RE. fonemātiskās uztveres pārbaudes rezultāti

Uzdevums	n.p.k.	Vārdi/darbības	2017.g. oktobris	2018.g. aprīlis
Zilbju rindu atkārtošana	1.	ma – mā – mā	v	V
	2.	ma – ma – mā	v	V
	3.	pa – ba – pā	K	V
			ba – pa – pā	
	4.	sa – ša – ša	v	V
	5.	la – lā – jā	v	V
6.	mā – mē – mī – mo – mū	k	V	
		mā – mē – mū – mū		
Klausies un atkārto ritmu (sitīsim plaukstu)	7.	- -	v	V
	8.	- - - -	v	V
Ritmiskie zīmējumi (atrast vajadzīgo attēlu pēc dotā ritma zilbju skaita)	9.	Zēns –	v	V
	10.	Saule – –	v	V
	11.	Mākoņi – – –	v	V
	12.	Flomasteri – – – –	k	V
Kas tur skanēja? (noteikt ar dzirdes palīdzību)	13.	Pieklauvē	v	V
	14.	Svilpe (taure)	v	V
	15.	Čaukstina papīru	v	V
	16.	Maisa ar tējkaroti krūzē	v	V
Kāda skaņa ir pati pirmā?	17.	Mamma	v	V
	18.	Saule	k	V
	19.	Baloni	v	V
Kāda skaņa ir pēdējā?	20.	Suns	k	k
	21.	Krāsa	k	V
	22.	Sēne	k	V
Saklausīt īsos un garos patskaņus (atkārto pa vārdu pāriem)	23.	Māja – maza	v	V
	24.	Poga – logā	v	V
	25.	Roka – rokā	v	V
Klausies un atpazīsti ko es pateicu (sadalojot vārdu skaņās)	26.	O – L – A	k	V
	27.	M – Ā – S – A	k	K
	28.	L – A – S – A	k	K
Klausies, iegaumē un atkārto (ar kustībām)	29.	Skaitāmpantsāmpants	v	V
Kopā :			V – 19 videjs līmenis	V – 26 augsts līmenis

V – pareizi

K – kļūdaini

TO. fonemātiskās uztveres pārbaudes rezultāti

Uzdevums	n.p.k.	Vārdi/darbības	2017.g. oktobris	2018.g. aprīlis
Zilbju rindu atkārtošana	1.	ma – mā – mā	v	V
	2.	ma – ma – mā	v	V
	3.	pa – ba – pā	K	v
			pa – ba – bā	
	4.	sa – ša – ša	k	V
			sa – sa – ša	
5.	la – lā – jā	k	V	
		la – lā – lā		
6.	mā – mē – mī – mo – mū	k	V	
		mē – mī – mī – mo		
Klausies un atkārtot ritmu (sitīsim plaukstas)	7.	- -	v	V
	8.	- - - - -	k	V
Ritmiskie zīmējumi (atrast vajadzīgo attēlu pēc dotā ritma zilbju skaita)	9.	Zēns –	v	V
	10.	Saule – –	v	V
	11.	Mākoņi – – –	k	V
	12.	Flomasteri – – – –	k	v
Kas tur skanēja? (noteikt ar dzirdes palīdzību)	13.	Pieklauvē	v	V
	14.	Svilpe (taure)	v	V
	15.	Čaukstina papīru	v	V
	16.	Maisa ar tējkaroti krūzē	v	V
Kāda skaņa ir pati pirmā?	17.	Mamma	v	V
	18.	Saule	v	V
	19.	Baloni	k	V
Kāda skaņa ir pēdējā?	20.	Suns	k	V
	21.	Krāsa	v	V
	22.	Sēne	v	V
Saklausīt īsos un garos patskaņus (atkārto pa vārdu pāriem)	23.	Māja – maza	v	V
	24.	Poga – logā	k	V
	25.	Roka – rokā	v	V
Klausies un atpazīsti ko es pateicu (sadaloj vārdu skaņās)	26.	O – L – A	v	V
	27.	M – Ā – S – A	k	V
	28.	L – A – S – A	v	V
Klausies, iegaumē un atkārtot (ar kustībām)	29.	Skaitāmpantsāmpants	k	v
Kopā :			V – 17 videjs līmenis	V – 29 augsts līmenis

V – pareizi

K – kļūdaini

DI. fonemātiskās uztveres pārbaudes rezultāti

Uzdevums	n.p.k.	Vārdi/darbības	2017.g. oktobris	2018.g. aprīlis
Zilbju rindu atkārtošana	1.	ma – mā – mā	v	V
	2.	ma – ma – mā	v	V
	3.	pa – ba – pā	K	K
			pa – ba – bā	pa – pa – pā
	4.	sa – ša – ša	k	V
			ša – sa – ša	
5.	la – lā – jā	v	V	
6.	mā – mē – mī – mo – mū	v	V	
Klausies un atkārto ritmu (sītīsim plaukstas)	7.	- -	v	V
	8.	- - - -	v	V
Ritmiskie zīmējumi (atrast vajadzīgo attēlu pēc dotā ritma zilbju skaita)	9.	Zēns –	k	V
	10.	Saule – –	v	V
	11.	Mākoņi – – –	k	K
	12.	Flomasteri – – – –	k	K
Kas tur skanēja? (noteikt ar dzirdes palīdzību)	13.	Pieklauvē	v	V
	14.	Svilpe (taure)	v	V
	15.	Čaukstina papīru	v	V
	16.	Maisa ar tējkaroti krūzē	v	V
Kāda skaņa ir pati pirmā?	17.	Mamma	v	V
	18.	Saule	v	V
	19.	Baloni	v	V
Kāda skaņa ir pēdējā?	20.	Suns	k	K
	21.	Krāsa	v	V
	22.	Sēne	k	v
Saklausīt īsos un garos patskaņus (atkārto pa vārdu pāriem)	23.	Māja – maza	v	V
	24.	Poga – logā	k	V
	25.	Roka – rokā	v	V
Klausies un atpazīsti ko es pateicu (sadaloj vārdu skaņās)	26.	O – L – A	k	K
	27.	M – Ā – S – A	k	K
	28.	L – A – S – A	k	K
Klausies, iegaumē un atkārto (ar kustībām)	29.	Skaitāmpants	k	V
	Kopā :		V – 17 zems līmenis	V – 22 vidējs līmenis

V – pareizi

K – kļūdaini

LE. fonemātiskās uztveres pārbaudes rezultāti

Uzdevums	n.p.k.	Vārdi/darbības	2017.g. oktobris	2018.g. aprīlis
Zilbju rindu atkārtošana	1.	ma – mā – mā	k	V
			mā – mā – mā	
	2.	ma – ma – mā	k	V
			ma – mā – mā – mā	
	3.	pa – ba – pā	K	K
			pa – pa – pa	pa – pa – pā
4.	sa – ša – ša	k	V	
		sa – sa – sa		
5.	la – lā – jā	k	V	
		la – la – la – lā		
6.	mā – mē – mī – mo – mū	k	K	
		mā – mē – mū	mā – mē – mū – mo	
Klausies un atkārtot ritmu (sitīsim plaukstu)	7.	- -	k	V
	8.	- - - -	k	K
Ritmiskie zīmējumi (atrst vajadzīgo attēlu pēc dotā ritma zilbju skaita)	9.	Zēns –	k	V
	10.	Saule – –	k	V
	11.	Mākoņi – – –	k	K
	12.	Flomasteri – – – –	k	K
Kas tur skanēja? (noteikt ar dzirdes palīdzību)	13.	Piekļauvē	v	V
	14.	Svilpe (taure)	v	V
	15.	Čaukstina papīru	v	V
	16.	Maisa ar tējkaroti krūzē	v	V
Kāda skaņa ir pati pirmā?	17.	Mamma	k	V
	18.	Saule	k	V
	19.	Baloni	k	v
Kāda skaņa ir pēdējā?	20.	Suns	k	K
	21.	Krāsa	k	v
	22.	Sēne	k	K
Saklausīt īsos un garos patskaņus (atkārto pa vārdu pāriem)	23.	Māja – maza	v	V
	24.	Poga – logā	k	k
	25.	Roka – rokā	v	V
Klausies un atpazīsti ko es pateicu (sadalot vārdu skaņās)	26.	O – L – A	k	K
	27.	M – Ā – S – A	k	K
	28.	L – A – S – A	k	K
Klausies, iegaumē un atkārtot (ar kustībām)	29.	Skaitāmpants	k	v
		Kopā :	V – 6 zems līmenis	V – 18 zems līmenis

V – pareizi

K – kļūdains

Rotaļas ārpusvalodas skaņu diferencēšanai

Rotaļa „Klausies un nosauc”

Mērķis: diferencēt ārpusvalodas skaņas

Uzdevumi:

- attīstīt dzirdes uztveri,
- aktivizēt īpašības vārdu lietošanu,
- vingrināt uzmanības noturību.

Resursi:

- trauki ar dabas materiāliem – kastaņiem, pupiņām, riekstu čaumalām, priežu čiekuriem,
- aizslietnis.

Rotaļas gaita:

Logopēde uzaicina bērnus apskatīt četras kastītes, kurās sabērti dažādi dabas materiāli – vienā kastaņi, otrā pupiņas, riekstu čaumalas un ceturtajā priežu čiekuri. Pārrunā to nosaukums, raksturo – gludi, asi, grubuļaini, graboši, smagi, viegli, utt. Tad logopēds aiziet aiz aizslietņa un pēc kārtas darbojas ar visiem dabas materiāliem (skandina, grabina, pārber), bet bērniem tie jāatpazīst pēc skaņas. Vēlāk bērni mainās vietām ar logopēdu un paši darbojas kā rotaļas vadītāji. Lai pagrūtinātu uzdevumu, pakāpeniski papildina dabas materiālu klāstu ar lēcām, zirņiem, graudiem, koka gabaliņiem un citiem materiāliem.

Rotaļa „Seko skaņai!”

Mērķis: diferencēt ārpusvalodas skaņas

Uzdevumi:

- attīstīt dzirdes uztveri,
- vingrināt kustību koordināciju un telpas uztveri,
- attīstīt koncentrēšanās spējas.

Resursi:

- pašdarināti skaņu rīki no dabas materiāliem,
- filca brillēs.

Rotaļas gaita:

Rotaļā piedalās 4 bērni. Diviem ir dažādi pašdarināti skaņu rīki, diviem filca brillēs. Rotaļas dalībnieki sastājas pāros. Viens no pāra ar savu skaņu rīku pārvietojas atmuguriski pa telpu, pieskatīdams, lai otrs bērns ar filca brillēm uz acīm pēc dzirdes seko „savai” skaņai. Vienlaikus darbojas divi pāri. Pēc kāda laika abi mainās lomām. Uzdevumu var dot sarežģītāku, kad abiem bērniem – rotaļas vadītājiem ir rokās ritma kociņi. Katrs bērns izsit atšķirīgu ritmu (ātrāku, lēnāku).

Rotaļa „Skanošās oliņas”

Mērķis: attīstīt fonemātisko uztveri

Uzdevumi:

- saklausīt un atšķirt līdzīgi skanošus priekšmetus,
- vingrināt uzmanības noturību, koncentrēšanās spējas.

Resursi: tukšas „kinderolas”, pildītas ar dažādiem dabas materiāliem

Rotaļas gaita:

Tukšās „kinderoliņās” ir sabērti dažādi dabas materiāli (smiltis, graudi, cidoniju sēklas, pupiņas, zirņi, akmentiņi), lai to grabināšana radītu niansētas skaņu atšķirības. Uzdevums bērniem – sameklēt divas vienādi skanošas oliņas. Bērniem ar mazattīstītu fonemātisko uztveri, sākumā dod trīs olu pārus ar atšķirīgākām skaņu niansēm, piemēram tādas, kurās atrodas zirņi, smiltis, akmentiņi.

Vingrinājumi runas tembra, skaļuma un augstuma diferencēšanai

Rotaļa „Uzmini, nu!”

Mērķis: attīstīt runas skaļumu un tembru

Uzdevumi:

- vingrināt dzirdes uztveri,
- atpazīt un atdarināt ar balsi dažādas sejas izteiksmes,
- vingrināt uzmanības noturību.

Resursi:

- akmeņi uz kuriem uzzīmētas dažādas sejas izteiksmes, „*akmens sejiņas*”,
- krēsli,
- filca brilles.

Rotaļas gaita:

Bērni sēž uz krēsliņiem vienā rindā. Viens bērns stāv priekšā ar muguru pret bērniem un filca brillēm uz acīm. Logopēds pieiet pie viena no bērniem, kuri sēž uz krēsliem un lūdz izvilkt no maisiņa vienu akmentiņu uz kura uzzīmēta sejiņa. Visi bērni kopā saka priekšā stāvošajam: „Valdi (bērna vārds), mini, mini, uzmini, kurš tevi sauc!” Tad bērns, kurš paņēmis akmeni, nosauc priekšā stāvošā vārdu 3 reizes tādā balsī, kas izsaka attēlotās sejiņas grimasi:

- ✓ smaidīgā seja – smalkā balsī,
- ✓ dusmīgā seja – rupjā balsī.

Kad atminēta saucēja balss, bērni mainās vietām. Vēlāk rotaļa tiek papildināta ar *akmens sejiņām* – izbrīnīta – augsts balss tonis, bēdīga – čukstus balss. Saucēji vienā reizē var būt divi bērni, kuri pēc kārtas sauc priekšā stāvošā vārdu. Logopēdam jāraugās, lai bērni nerunātu reizē.

Rotaļa „Atbild draugs”

Mērķis: runas izteiksmīguma un balss skaļuma vingrināšana

Uzdevumi:

- atdarināt ar balsi dažādas sejas izteiksmes,
- vingrināt balss skaļumu, augstumu,
- pilnveidot iemaņas atbildēt uz jautājumiem vienkārši paplašinātiem teikumiem.

Resursi:

- akmeņi uz kuriem uzzīmētas dažādas sejas izteiksmes, „*akmens sejiņas*”,
- „brīnummaisīšs”,
- sagatavoti jautājumi par dažādām tēmām.

Rotaļas gaita:

Bērni pēc kārtas no „Brīnummaisīša” izvelk pa „akmens sejiņai” un atbild uz logopēdes uzdoto jautājumu. Jautājumi tiek uzdoti atbilstoši tēmai, piemēram – „Nosauc savus mīļākos augļus”, „Kas notiek pavasarī?” „Kādi dzīvnieki mīt Latvijas mežos?” Atbildot bērni izmaina savu balsi atbilstoši akmens sejas grimasei. Jo lielāku akmeni izvelk, jo skaļākā balsī jāatbild. Pirms rotaļas bērni iepazīstas ar dažādām sejas izteiksmēm, kas attēlotas uz akmeņiem, atdarina tās.

Rotaļas zilbju diferencēšanai*Rotaļa „Pastnieks klāt!”*

Mērķis: fonemātiskās sintēzes pilnveidošana

Uzdevumi:

- attīstīt fonemātisko dzirdi,
- savienot zilbes, veidot vārdus,
- attīstīt koncentrēšanās spējas.

Resursi:

- akmeņi uz kuriem uzrakstītas dažādas zilbes,
- auduma maisiņš,
- attēlu kartītes.

Rotaļas gaita:

Rotaļas sākumā katrs dalībnieks no maisiņa izvelk akmeni, uz kura uzrakstīta zilbe. Kopā ar logopēdu izlasa šo zilbi un cenšas atcerēties. Logopēds ir pastnieks, kurš savā pasta somā ir atnesis katram vēstuli. Bet ceļā gadījies pārpratumus un katras vēstules beigu daļa ir pazudusi. Bērniem uzmanīgi jā klausās, ko logopēds saka un jānosauc pretī sava zilbe. Ja kopā izveidojas vārds, bērns var paņemt savu vēstulīti, kuras otrā pusē ir atbilstošs attēls. Rotaļā pastnieka lomā var stāties bērni, kuri jau pazīst burtus un sasauc kopā zilbes.

Zilbju tabula
(pēc J. Līdakas (Līdaka, 2016))

	A	U	I	E	O	Ā	Ū	Ī	Ē
M									
N									
Ņ									
L									
Ļ									
S									
Š									
Z									
Ž									
R									
P									
T									
D									

Rotaļas skaņu diferencēšanai*Rotaļa „Bums un palecies!”*

Mērķis: attīstīt spēju diferencēt skaņas

Uzdevumi:

- vingrināt dzirdes uztveri,
- diferencēt balsīgo līdzskani B un nebalsīgo P,
- vingrināt uzmanības noturību un spēju koncentrēties.

Resursi:

- kastaņi,
- krēsli.

Rotaļas gaita:

Rotaļas dalībnieki sēž uz krēsliem. Katrā rokā pa kastaim. Logopēds sauc vārdus, kas sākas ar skaņu P vai B. Ja vārds sākas ar P, bērni nedaudz palecas un nosaucot skaņu, ja sākas ar B, sasit kopā kastaņus un saka: ”Bums!”. Vēlāk rotaļu var papildināt ar vēl kādu skaņu un bērniem lūgt izdomāt kustību, kura jāveic.

Rotaļa „Izdomā vārdu ar noteiktu sākuma skaņu”

Mērķis: attīstīt prasmi diferencēt skaņas

Uzdevumi:

- diferencēt īsos un garos patskaņus,
- veidot vārdus, ja dota pirmā skaņa,
- ievērot spēles noteikumus.

Resursi:

- metamais kauliņš, uz kura šķautnēm attēloti īsie un garie patskaņi,
- tāfele.

Rotaļas gaita:

Rotaļas dalībnieki pēc kārtas met metamo kauliņu, uz kura attēloti īsie un garie patskaņi. Kauliņam apstājoties, izdomā vārdu ar noteiktu sākuma skaņu. Logopēds vārdus raksta uz tāfeles. Rotaļas nobeigumā visi kopā lasa vārdus un taktē patskaņu garumu.

Rotaļa „Nosauc skaņu”

Mērķis: skaņu diferencēšana vārdā

Uzdevumi:

- vingrināt fonemātisko dzirdi,
- diferencēt pirmo skaņu vārdā.

Resursi:

- dažādi dabas materiāli,
- auduma maisiņš,
- burtu kartītes.

Rotaļas gaita:

Rotaļas dalībnieki pa vienam izņem no maisiņa dabas materiālus un nosauc pirmo skaņu. Materiālus grupē pie atbilstošām burtu kartītēm. Piemēram, kastani pie K burtu kartītes, zīli pie Z burtu kartītes.

Rotaļa „Lasi vārdus”

Mērķis: attīstīt fonemātisko uztveri

Uzdevumi:

- diferencēt pirmo skaņu vārdā,
- veikt skaņu sintēzi,
- vingrināt atmiņu un uzmanības noturību.

Resursi:

- maisiņi ar dabas materiāliem,
- attēli ar dabas materiāliem, kas numurēti noteiktā secībā,
- papīra lapa, rakstāmpiederums.

Rotaļas gaita:

Katrs rotaļas dalībnieks saņem maisiņu ar dažiem dabas materiāliem, kuri numurēti atbilstoši to attēliem. Piemēram, *kastanis 1., akmens 2., zīle 3. un akmens 4.* Tad jānosaka konkrētā dabas materiāla pirmā skaņa. Apvienojot pirmās skaņas, atbilstoši numerācijai, veidojas jauns vārds. Piemēram, vārds *KAZA*, veidojas ja sasauc kopā vārda *kastanis, akmens, zari, akmens* pirmās skaņas. Izveidoto vārdu uzraksta uz lapas. Rotaļa paredzēta bērniem, kuri jau apguvuši burtu rakstību.

Pedagoģiskās novērošanas protokols

Novērojamā bērna vārds, uzvārds, vecums _____

Novērošanas mērķis:

Norises vieta, laiks: _____

Novērotājs: _____

Novērošanā iegūtā informācija:

Dienas ritms	Organizācija	Bērna darbība
Rīta cēliens	Bērnu sagaidīšana	
	Individuālais darbs	
	Rotaļas	
	Rīta vingrošana	
	Brokastis	
	Rīta aplis	
	Integrētās rotaļnodarbības	
Dienas cēliens	Pastaiga	
	Pusdienas	
	Gatavošanās atpūtai	
Pēcpusdienas cēliens	Celšanās	
	Launags	
	Rotaļas	
	Individuālais darbs	
	Pastaiga	
	Sarunas ar vecākiem	

Anketa pedagogiem

Lūdzu aizpildiet anketu par dabas materiālu izmantošanu bērnu fonemātiskās uztveres sekmēšanai. Savu atbildes variantu, lūdzu, atzīmējiet ar krustiņu vai ierakstiet tam paredzētajā vietā.

Paldies!

1. Vai izmantojāt dabas materiālus ārpusvalodas skaņu saklausīšanas posmā bērniem?

 Jā Nē Dažreiz

2. Vai, jūsuprāt, dabas materiālu pielietojums fonemātiskās uztveres sekmēšanā bērniem ir lietderīgs?

 Jā Nē Nevaru pateikt

3. Kas sagādāja grūtības pielietojot dabas materiālus ārpusvalodas skaņu saklausīšanā bērniem?

4. Vai turpināsiet izmantot dabas materiālus darbā ar bērniem skaņu saklausīšanas posmā, pilnveidojot fonemātisko uztveri?

 Jā Nē Nezinu

Informatīva vēstule pētījuma dalībnieka vecākiem/aizbildņiem

Esmu Latvijas Universitātes studiju programmas „Skolotājs logopēds” 2. kursa studente un sava diplomdarba ietvaros vēlos veikt pētījumu par tēmu „Fonemātiskās uztveres sekmēšana 5 – 6 gadus veciem bērniem, izmantojot dabas materiālus”. Pētījuma laikā tiks veikta koriģējoši attīstošā darbība, lai bērniem pilnveidotu fonemātisko uztveri, tas ir, skaņu saklausīšanu un izdalīšanu vārdā, kas ir pamats lasītprasmes un rakstītprasmes apguvei.

Tiks nodrošināta informācijas konfidencialitāte.

Ja piekrītat, ka Jūsu bērns piedalās pētījumā, lūdzu aplieciniet to ar parakstu.

02.10.2018.

Inita Švāne _____

Es, _____ (vārds, uzvārds), piekrītu sava bērna dalībai pētījumā.

Datums _____

paraksts _____

Logopēdiskās nodarbības konspekts

Nodarbības tēma: Skaņu fonemātiskā analīze un sintēze

Nodarbības mērķis: Skaņu P – B diferencēšana.

Nodarbības uzdevumi:

- Precizēt skaņu P un B pareizu izrunu, veidojot zilbju ķēdes.
- Diferencēt skaņas zilbēs un vārdos.
- Sekmēt fonemātiskās sintēzes iemaņas.
- Veicināt uzmanības noturību un atmiņu.
- Vingrināt sīko motoriku.
- Vingrināt balss tembru, skaļumu.

Nepieciešamie resursi:

- attēlu kārtis;
- dabas materiāli – čiekurs, trauks ar pupiņām, kastanis un vilna;
- burtu kartītes;
- tāfele;
- attēli skaņai P un B;
- rakstāmpiederumi.

Nodarbības gaita:

Sākums

Bērns kopā ar logopēdi izspēlē pirkstiņu sasveicināšanās spēli „Labrīt” (īkšķis saveicinās ar pārējiem rokas pirkstiem).

Plaukstas sīkās motorikas aktivizēšana ar dabas materiāliem. Bērns paņem rokās kastani, ar apļveida kustībām pamasa plaukstu, pirkstus. Apraksta savas sajūtas. Tad tās pašas darbības veic ar čiekuru.

Galvenā daļa

Logopēde uz galda uzliek burtu P (pēc tam burtu B).

Bērns kopā ar logopēdi izrunā skaņu P (noskaidro, ko dara lūpas; ko dara „motoriņš”).

Bērns kopā ar logopēdi izrunā skaņu B (noskaidro, ko dara lūpas; ko dara „motoriņš”).

Pārrunā, ar ko atšķiras skaņu P un B izruna (izmanto „akmens sejiņas – dusmīgo B un smaidīgo P”).

Logopēde no burtiem veido vaļējās un slēgtās zilbes, izmantojot patskaņu, P un B burtu kartītes.

Bērnam šīs zilbes jāizlasa.

Rotaļa „Kas rūķītim somā?”

Bērns no rūķa somiņas ņem ārā pa vienam dabas materiālam, nosauc to, raksturo tā īpašības un nosauc vārda pirmo un pēdējo skaņu.

Rotaļa „Lasi vārdus”

Logopēde uzaicina bērnu izņemt no maisiņa dabas materiālus. Tad aizvērt acis, lai tie var „nostāties ierindā” (logopēde tos sakārto tā, lai nosaucot katra vārda pirmo skaņu izveidotos vārds). Bērns sasaucot pirmās skaņas kopā, izlasa vārdu.

Dinamiskā pauze:

Rotaļa „Bums un palecies!”

Logopēde sauc vārdus, kas sākas ar skaņām P un B. Ja bērns dzird pirmo skaņu P, palecas, bet ja B, sasit kopā divus akmentiņus un saka: „Bums!”.

Rotaļa „Kuģu lādēšana”

Bērns izņem no maisiņa attēlus, kuru nosaukumi sākas ar skaņām P vai B. Nosauc tos, noskaidro sākuma skaņu un liek priēžu mizas izveidotā kuģī, kuram uz buras ir sākuma skaņai atbilstošais burts (uz buras bērns pirms tam uzraksta burtus P un B).

Nobeigums

Logopēde jautā bērnam, par kādām skaņām nodarbībā tika runāts, kā atšķirt skaņas P un B. Kas patika šajā nodarbībā? Kurš bija visgrūtākais uzdevums?

Atvadoties kopā ar logopēdi izspēlē atvadīšanās pirkstiņrotaļu „Paldies! Uz redzēšanos!”
Par darbu bērns izvēlas sev uzlīmi!

Diplomdarbs „Fonemātiskās uztveres sekmēšana 5 – 6 gadus veciem bērniem, izmantojot dabas materiālus” izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Inita Švāne

(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: lektore, Mg. paed. Egija Laganovska _____ .201__.

(paraksts)

Recenzents: _____

(zinātniskais grāds, akadēmiskais nosaukums, vārds, uzvārds)

Darbs iesniegts Skolotāju izglītības nodaļā _____

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Agnese Šteinberga _____

(paraksts)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē

____.____.201__ . protokola Nr. _____, vērtējums: _____

Komisijas sekretārs: _____

(vārds, uzvārds, paraksts)